

Univerzity Karlovy v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Renata Rovná

Psychologie vraždy
Z pohledu soudně-znalecké činnosti

Psychology of Murder
In a View of an Expert Witness's Work

Praha, 2013

Vedoucí práce: PhDr. Karel Netík, Csc.

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala svému vedoucímu diplomové práce PhDr. Karlu Netíkovi a dalším vyučujícím z katedry, kteří mi s prací pomohli svými odbornými radami a trpělivým přístupem.

Ráda bych také vzpomněla na PhDr. Slavomila Hubálka, bez jehož soudně znalecké práce by nevznikla práce moje, a jehož jsem si opravdu hluboce vážila. Vzpomínka patří i mé milované tetě, která odešla předčasně rukou někoho jiného.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31.7.2013

.....

Renata Ravná

Abstrakt:

Hlavní náplní této diplomové práce je přiblížit problematiku motivace pachatele vraždy a psychologického pozadí tohoto extrémně agresivního antisociálního činu. Celá práce byla pojata z pohledu soudně-znalecké práce. Čerpá zejména z poznatků forenzní psychologie, ale i ostatních hraničících oborů. Je založena na zpracování znaleckých posudků celkem 38 obviněných z trestného činu vraždy. Na tento soubor byla aplikována Schlesingerova koncepce členění motivace trestného činu pomocí jednoduché metodiky, inspirované touto koncepcí. Cílem bylo ověření, zda je možné takto zjistit povahu motivace. Byla také využita možnost kauzálního určení rizika recidivy, a porovnávána se znaleckým vyjádřením o schopnosti resocializace, zda budou výsledky srovnatelné. Obě hypotézy byly potvrzeny na hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

Protože se jedná poměrně unikátní soubor s vysokým podílem pachatelů vražd v rámci organizovaného zločinu a nájemných vražd, byla zpracována popisná statistika základního zkoumaného souboru, který byl dodatečně rozdělen na dva menší podle kritéria, zda vražda byla nebo nebyla spáchána v rámci organizovaného zločinu. Soubor "organizovaných vrahů" ($n = 17$), byl srovnáván se souborem "neorganizovaných vrahů" ($n = 21$).

Klíčová slova:

vražda, motivace, agrese, resocializace, soudní znalec

Abstract:

The main concern of this thesis is to describe the motivation of the offender of murder and psychological background of this extremely aggressive antisocial act. The whole work was conceived from the perspective of expert's witness work. It draws mainly on the knowledge of forensic psychology, as well as other border areas. It is based on a total of processing 38 expert witness statements of accused murderers. In this set, Schlesinger's concept of criminal motivation was applied by using a simple methodology. The aim was to verify whether it is possible to determine the nature of motivation. Also used was the opportunity of causal assessment recidivism, and compared the responses with expert witness's opinion if they were comparable. Both hypothesis were confirmed on significance level $\alpha = 0,05$.

Since this is a relatively unique set of explorands with high proportion of homicide offenders active in organized crime and hired killers, there were compiled descriptive statistics of the tested group, which was divided subsequently into two smaller criterion: murder by organized crime. Group "organized murderers" (n = 17) was compared with the file "unorganized murderers" (n = 21).

Keywords:

murder, motivation, aggression, resocialization, expert witness

Obsah

Úvod.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. Co je vražda?.....	11
1.1. Exkurze do minulosti.....	12
1.2. Definice vraždy.....	14
2. Agrese.....	16
2.1. Agrese a emoce.....	16
2.2. Koncepce agrese.....	18
2.2.1. Psychoanalytická teorie agrese.....	18
2.2.2. Frustrační teorie agrese.....	19
2.2.3. Lerneteoretická koncepce agrese.....	19
2.2.4. Další koncepce agrese.....	20
3. Teorie delikvence.....	22
3.1. Biologická teorie.....	22
3.2. Sociologické a sociálně psychologické teorie.....	23
3.3. Psychologické teorie delikvence.....	24
3.4. Polyetiologický přístup k delikvenci.....	26
4. Motivace trestného činu.....	26
4.1. Teorie motivace.....	27
4.1.1. Psychoanalytická teorie motivace.....	28
4.1.2. Behaviorální teorie motivace.....	28
4.1.3. Teorie potřeb.....	28
4.1.4. Kognitivní schéma.....	29
4.2. Motivační vzorce.....	29
4.3. Motivace trestného činu podle Schlesingera:.....	30
5. Typologie vraha.....	33

5.1. Typologie vrahů na základě osobnostní patologie.....	33
5.2. Typologie vrahů podle počtu obětí.....	34
5.2.1. Epizodický vrah.....	34
5.2.2. Vražda novorozence matkou.....	35
5.2.3. Sebevrah - rozšířená sebevražda.....	35
5.2.4. Sériový vrah.....	36
5.2.5. Záchvatovitý vrah.....	38
5.2.6. Masový vrah.....	39
6. Osobnost vraha z pohledu znalce.....	39
6.1. Duševní zdraví	39
6.2. Intelekt a jeho struktura.....	41
6.2.1. Měření intelektu.....	42
6.3. Struktura osobnosti obviněného.....	43
6.3.1. Temperament.....	44
6.3.2. Rysy.....	45
6.3.3. Charakter osobnosti.....	45
6.4. Hodnotová orientace.....	45
6.5. Agresivita posuzovaného.....	46
6.6. Dynamika osobnosti.....	47
6.7. Vývoj osobnosti.....	47
6.8. Schopnost resocializace.....	47
6.8.1. Predikce rizika recidivy založená na motivačním spektru (Schlesinger, 2004).....	49
6.9. Věrohodnost výpovědi.....	50
6.10. Další otázky na znalce.....	53
7. Soudní znalec – psycholog.....	54
7.1. Úloha znalce-psychologa při vypracování posudku.....	55
7.2. Struktura znaleckého posudku.....	56
8. Organizovaný zločin.....	57

8.1. Charakteristika organizovaného zločinu.....	58
8.2. Vraždy v rámci organizovaného zločinu.....	59
8.2.1. Nájemná vražda.....	59
9. Závěr teoretické části.....	59
III. EMPIRICKÁ ČÁST.....	60
10. Popis výzkumu.....	60
10.1. Cíle výzkumu.....	61
10.2. Formulace hypotéz.....	61
10.3. Základní popis vzorku.....	62
11. Výzkumná data a výsledky.....	64
11.1. Popisná statistika vzorku.....	65
11.1.1. Věkové složení.....	65
11.1.2. Složení zkoumaného vzorku podle organizovanosti tr. činu vraždy.....	66
11.1.3. Rozdělení IQ ve vzorku.....	68
11.1.4. Rozdělení podle fáze trestného činu vraždy.....	68
11.1.5. Popis testovaného souboru - skórování v testu DOPEN.....	69
11.1.6. Syndrom slabého "já".....	71
11.1.7. Podíl osob s narcistickými rysy ve vzorku.....	72
11.1.8. Diagnostika dissociální porucha osobnosti.....	72
11.1.9. Zastoupení motivace určené podle Schlesingera ve vzorku.....	73
11.2. Testování hypotéz.....	74
11.2.1. Testování nulové hypotézy H01:.....	75
11.2.2. Testování nulové hypotézy H02:.....	76
12. Diskuse.....	78
13. Závěr.....	83
Seznam zdrojů.....	84
Příloha 1.....	89
Příloha 2.....	90

Příloha 3.....	91
Příloha 4.....	92
Příloha 5.....	93
Příloha 6.....	94

Úvod

Inspirací pro volbu tématu diplomové práce Psychologie vraždy byla z velké části kniha slovenského psychologa Antona Heretika Extrémna agresia I – Forenzná psychológia vraždy, ve které obrazně pitvá všechny stránky vražovy osobnosti, všímá si dynamiky, pídí se po motivaci, a snaží se o vysvětlení všech vlivů, které člověka dovedly až tak daleko na okraj společnosti, že zbaví života jinou lidskou bytost, a to záměrně.

Druhou velkou inspirací byla celoživotní práce dr. Slavomila Hubálka, po několik let mého zaměstnavatele, mentora a velký vzor. Působil desítky let, mimo mnoho jiných aktivit, jako uznávaný soudní znalec, a jeho „znaleckýma rukama“ prošla řada případů a kauz, které byly pro svou rozsáhlost, závažnost nebo bizarnost povšimnuty i médii. Svou práci svým způsobem shrnul, aniž věděl, že další kapitoly už nebude mít možnost napsat, v knize Zpovědník vrahů. Jeho publikační činnost se ale nenasměřovala do tvorby učebnic, knih a odborných článků. Své velké zkušenosti nevěnoval teorii, ale každodenní praxi. Nejvíce proto „publikoval“ pro potřeby společnosti, a velkou část tvoří jeho znalecké posudky. Ty, které se týkaly vražd, mi byly laskavě poskytnuty pro získání dat pro empirickou část této práce.

Při posuzování závažných trestných činů jako je vražda je člověk až morbidně fascinován tím, kam až mohou někteří z nás zajít v agresi vůči druhým. Některé činy v nás vyvolávají takovou hrůzu a obavy, že bychom jim rádi porozuměli. Protože to, co známe, toho se bojíme méně. Rádi bychom pronikli do dynamiky osobnosti vraha, do jeho psychiky, a zjistili, co ho pohnulo k tomu, že se rozhodl ukončit život jiného člověka. Pokud bychom tyto motivy znali, třeba bychom jednou dokázali vraždám zabránit, nebo chování vraha vhodným působením změnit na neškodné.

Tato práce se tedy primárně zaměřuje na motivaci pachatele vraždy, možnost jejího určení za pomoci Schlesingerovy koncepce, a částečně také na detekování schopnosti resocializace, resp. rizika recidivy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Co je vražda?

V blíže nespecifikované době po vyhnání z Ráje se Kain, starší syn Adama a Evy, dopustil vraždy poté, co se velmi rozhněval, že oběť jeho mladšího bratra byla Hospodinem povšimnuta, ale jeho vlastní ne. Přes Hospodinovu laskavou domluvu svého bratra poté napadl na poli a zabil. Při vyšetřování zmizení svého bratra zapíral, že neví, kde se Ábel nachází, že není jeho strážcem. Byl ale usvědčen krví, která sama velmi emocionálně vypjatým způsobem podala své svědectví. Vražda pravděpodobně nebyla vykonána ve stavu akutního afektu, protože k ní došlo až ve chvíli, kdy byli Kain s Ábelem samotní na poli. Tehdy Kain proti svému bratru povstal a zabil jej.

Kain byl označen tzv. Kainovým znamením a odsouzen k hospodářským sankcím, které měly spolu s pocitem viny za následek jeho emigraci ze země.

Tak takhle nějak asi proběhla první vražda, alespoň podle Bible (1995), ke které po stvoření světa došlo.

Motivací trestného činu byla závist kariérního úspěchu mladšího bratra a žárlivost na přízeň Boží. Obviněný předpokládal, že pokud se zbaví konkurenta ve víře, bude jediným příjemcem božské pozornosti a přízně. Asi stojí za povšimnutí, že Nejvyšší Kaina nepotrestal smrtí, ač si ji sám Kain přál, ale výčitkami svědomí. Ty Kaina dohnaly k tomu, že se vyhýbal kontaktu s objektem žárlivosti – tedy Hospodinem, a řešil je exodem až do Nódu.

Bible zároveň v následujícím oddílu odkazuje i na určitý druh dědičné podmíněnosti sklonu k vraždě, protože Kainovi potomci se takovýchto činů také dopouštěli.

1.1. Exkurze do minulosti

Jak to vlastně v minulosti bylo s vnímáním vraždy a trestem za ni? Tak v první řadě k ní lidská společnost měla rozhodně negativní postoj. Vždyť i sám Kain se obává, že kdokoliv jej najde, může jej za jeho skutek zabít. Tento čin totiž v první řadě útočí na jednu ze základních lidských potřeb, totiž potřebu bezpečí. A pokud by se bez omezení kolem jedince mohl pohybovat vrah, který je schopen ukončit bez varování (nebo s ním) jeho osobní existenci, vyburcuje jeho snaha o zajištění si ochrany a bezpečí protiakti, která nebezpečí eliminuje. A podobně jako jedinec, chová se i společnost.

Zrzavý uvádí (2004) „*Lidskou společnost lidé nevyalezli, nýbrž zdědili. Proto je tak důležité zjištění, že tlupy šimpanzů (jakož i ostatních primátů) jsou plné intrik, mocenských převratů i vražd. I vraždu jako způsob řešení konfliktů „vynalezli“ naši předkové dávno před tím, než se stali lidmi*“.

Schopnost vraždit a řešit tím své problémy by se mohla zdát evoluční výhodou, přeživší jedinec může dál předávat svůj genetický materiál budoucím generacím, kdežto jeho mrtvý sok nikoliv. Nicméně už do počátku je vražda provázena silnou společenskou restrikcí.

O tom, že čin vraždy nebyl společnosti lhostejný, svědčí také nejstarší dochované písemnosti. Nejznámějším je tzv. Chammurapiho zákoník, který vznikl ve starověké Babylonii někdy v letech 1797 – 1750 př.n.l. Někdy je ale mylně interpretován formulací „oko za oko, zub za zub“, která spíše znamenala právo na odplatu ve stejném duchu. Samotný zákoník trestal smrtí nejen vraždu, ale také krádeže, únos, nebo pomoc uprchlým otrokům (Portašík, 2008).

Až o dalších skoro 500 let později přišel Mojžíš se svým desaterem přikázání, jehož páté „nezabiješ“ (podle židovské, pravoslavné a reformované církve šesté) vyjadřuje postoj k vraždě celkem jednoznačně. Trest sice ponechal na Bohu, ale vyjadřuje efektivně základní pravidla pro bezkonfliktní soužití lidí.

Různé staré zákoníky ale mají různý názor na hodnotu lidského života. V některých zemích se vrah dočkal trestu smrti, někdy ve stejné podobě, v jaké jej zažívala jeho oběť, jindy popravě předcházelo ještě velké mučení. V jiných kulturách či zemích stačilo vyplatit bohaté odškodnění rodině oběti.

V našich zemích ale dlouho žádné takové zákoníky neexistovaly. Společnost brala ochranu před vrahem do vlastních rukou, zejména za pomoci institutu tzv. krevní msty příbuznými oběti. První zákoníky chránily hlavně majetek, nikoliv lidský život. Zhruba od konce

13. století se tato situace začala měnit. Vražda se stala hrdelním zločinem, a byla prokazována právem útrpným, a to i v situaci, že se obviněný přiznal ještě před mučením.

K smutně kuriózní situaci došlo v luteránském Dánsku po roce 1534, kdy začal prudce vzrůstat počet tzv. sebevražedných vražd. Principem byla silná křesťanská víra, a její velká úloha v celém lidském životě, který ale pravděpodobně byl v mnoha případech na hranici snesitelnosti. Pokud si ale člověk sám sáhl na život, čekalo ho věčné zatracení a muka pekelná. Proti tomu vrah byl zpravidla za svůj čin zbaven života, ale před smrtí mu byla dopřána duchovní očista, takže podle víry po popravě jeho duše mířila rovnou do ráje. Proto sebevrah na své cestě za věčnou blažeností v království nebeském zabil prvního člověka, který se mu namanul, a tak byl následně sám odsouzen k smrti. Drastické zvýšení krutosti poprav zájem o sebevražedné vraždy nijak neumenšil, spíše naopak, protože utrpení před smrtí podle víry více očišťovalo duši. Potřeba řešení tohoto zapeklitého problému nakonec vyústilo v roce 1767 v zákaz trestu smrti (Petr, 2012).

Důležitým milníkem v českých dějinách pohledu na vraždu byl v roce 1707 Hrdelní řád Josefa I., který exkulpuje pachatele „zbavené“ rozumu a určuje snížené tresty u pachatelů zbavených rozumu částečně. V roce 1787 byl pak vydán Všeobecný zákoník o zločinech a trestech. Při výslechu se již neuplatňovala tortura a začala se rozlišovat loupežná a úkladná vražda, a také zabítí v nutné obraně nebo obrana nepřiměřená.

Následoval Rakouský trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z r. 1852, který rozlišoval několik typů vražd - úkladná, loupežná, zjednaná a vražda na příbuzných. Tento zákoník platil i po vzniku Československa a to až do roku 1950, kdy byl vydán trestní zákon č.86/1950 Sb. a následně v roce 1961 trestní zákon č. 140/1961 Sb. (Portašík, 2008), který platil do roku 2009. Po téměř padesáti letech jsme se dočkali změny v porobě trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

Mezitím se rozvíjely vyšetřovací metody, společnost se více zajímala o to, proč lidé vraždí a psychologie se nenápadně začala uplatňovat v soudnictví. Vyčlenila se kriminalistická a soudní psychologie, později penitenciární a postpenitenciární.

Psychologie vraždy – kriminálně psychologická studie

Asi první monografií na téma psychologie vraždy a s jednoznačným názvem byla monografie nazvaná v anglickém překladu *The Psychology of Murder: A Study in Criminal Psychology* od švédského autora Andree Bjerre (1927). Věřil, že kriminální psychologie dospěla

do stádia vývoje, kedy je nezbytné pokročiť od obecného a nepriameho, hlavne na statistice založeného, výzkumu k osobnému pozorovaniu ve väzení.

Ve své koncepci definoval tři dominantní rysy osobnosti vraha, které mají za následek zvýšení schopnosti a pohotovosti takovýto čin vykonat. Pramen přitom viděl ve vnitřních faktorech osobnosti, a ve vnějších vývojových faktorech, které osobnost formovaly. Ke každému z nich uvádí jako ilustrační příklad jednu hlavní kazuistiku, na které osvětluje osobnostní defekt, ve kterém vidí příčinu konečného selhání, které vyústilo ve vraždu jiného člověka.

Jedná se o (a) self-deception - sebeklam, (b) anguish fear – úzkostný strach a (c) shamming – stud (Bjerre, 1927).

Zřetelné je ovlivnění psychoanalýzou (jeho bratrem byl psychiatr Paul Bjerre), která v té době v podstatě kralovala na poli psychologie. Sám Bjerre nebyl psychologem či psychiatrem, ale profesorem práva. Jeho typologie vrahů je příliš zjednodušující, týkala se pouze profesionálních zločinců s plně rozvinutým kriminálním charakterem, tedy psychopatů, a je dávno překonaná.

Bjerre byl po určitou dobu manželem známé švédské bojovnice proti nacizmu s vazbami na Československo - Amelii Posse. Ve svých 46 letech spáchal sebevraždu (Kozumplik, 2011).

1.2. Definice vraždy

Podle Heretika (1999) je vražda extrémní agresí s nezvratnými důsledky, tvoří ale jen pověstný vrchol násilí mezi lidmi. Je proto vhodným modelem studia lidské agrese. Každý člověk je agresor a za určitých okolností se může stát vrahem.

Schlesinger (1997) definuje homicidium jako vrcholnou formu lidské agrese, která není jednotnou událostí, ale komplexním chováním s různými klinickými obrazy, různou dynamikou a různou prognózou.

Ještě nabízím jednu definici, která sice nepochází z důvěryhodného zdroje (Wikipedie), ale je poměrně pregnantní a vychází z lexikálního významu slova: *"V právu se vraždou (zastarale také mord) rozumí zločin spáchaný člověkem na jiné lidské bytosti, jenž způsobí smrt bez právního ospravedlnění (resp. v širším pojetí bez morálního ospravedlnění) a je vykonán s úmyslem zabít. Ve většině zemí se jedná o nejzávažnější zločin a bývá trestán nejvyššími dostupnými tresty."*

Vražda je neodmyslitelně spojena s trestem (tedy v případě, že je prokázána). Trest za homicidium je definován v Zákoně č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku pod Hlavou první: Trestné činy proti životu . Na vraždu se dívá jako na úmyslné usmrcení jiného člověka.

ČÁST DRUHÁ

ZVLÁŠTNÍ ČÁST

HLAVA I

TRESTNÉ ČINY PROTI ŽIVOTU A ZDRAVÍ

Díl 1

Trestné činy proti životu

§ 140

Vražda

- (1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let.
- (2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let.
- (3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 a) na dvou nebo více osobách, b) na těhotné ženě, c) na dítěti mladším čtrnácti let, d) na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci, e) na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti, f) na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání, h) opětovně, i) zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo j) v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch nebo ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky.
- (4) Příprava je trestná.

§ 142

Vražda novorozeného dítěte matkou

Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí při porodu nebo bezprostředně po něm své novorozené dítě, bude potrestána odnětím svobody na tři léta až osm let.

(Trestní zákoník Zákon č. 40/2009 Sb.).

Trestní zákoník také rozlišuje u každého trestného činu (tedy i vraždy) tři fáze (nebo také vývojová stádia činu): příprava trestného činu, pokus trestného činu a dokonaný trestný čin. Všechny fáze jsou trestné, jak je definováno v Trestním zákoníku, Část 1, Hlava II, Díl třetí - § 20 a § 21).

2. Agrese

Vražda je obecně spojována nejčastěji se slovem agrese. Nebo, jak bylo uvedeno výše, může být považována za extrémní formu agrese. Proto se i při zjišťování motivace k vraždě zajímáme o to, jaká je míra agresivity jedince, a zda není nějakým způsobem zvýšena a jaké faktory a spouštěče při projevu agresivního chování přítomny.

Pojem agrese má původ v latinském *ad-gredior*, což znamená přistupuji blíž, chystám se, útočím. Zahrnuje velkou škálu projevů, proto její definice záleží na tom, k jaké teorii se autor přihlásí (Čermák, 1999).

2.1. Agrese a emoce

Emoce hrají velmi důležitý vliv na agresivní jednání u člověka. Emocionální agrese se také někdy označuje jako afektivní, impulzivní nebo expresivní, případně hostilní. Nebývá předem naplánována a promyšlena. Propuká náhle a jedinec nemá ani čas promyslet důsledky svého následného agresivního chování. Podnětem je emocionálně nabitá událost, zpravidla sociální povahy. Nezávládnutý konflikt (akutní nebo dlouhodobý) nebo afekt je přitom nejčastějším motivem k vraždě.

Z mnoha výzkumů mozku bylo zjištěno, že nervová centra, která mají vliv na agresivní jednání, jsou v těsném sousedství s centry, registrujícími bolest. Zdrojem negativní emocionální agrese je prožitek, způsobený nepříjemným zážitkem nebo snaze se tomuto zážitku vyhnout. Bolest a utrpení je jedním z takových zážitků. Hněv je často v životě doprovázený smutkem nebo depresí. Lidé truchlící nad ztrátou milované osoby vedle smutku velmi často také vyjadřují hněv a někdy se mohou dopustit i násilí. Vztah mezi depresí a hněvem se zdá ještě těsnější. Psychoanalytici tvrdí, že hněv následně způsobuje depresi a vyvolává hostilní tendence, z jiných výzkumů se zdá, že je vztah ale spíše opačného směru (Čermák, 1999).

Negativní emoce může agresi aktivovat. Latence mezi takovou emocií a následnou agresi bývá malá, emoce přitom utlumuje kognitivní procesy kontroly.

Podle Zillmana (cit. podle Čermák, 1999) je nabuzení (arousal) stavem, který vybavuje chování člověka energií. Toto nabuzení může "energizovat" jakoukoliv lidskou reakci, tedy i agresivní jednání. Velkou roli také může mít tendence jedince reagovat určitým způsobem, pokud je agresivní reakce nebo hostilní postoj typickým vzorcem jeho chování, dochází ke spuštění agresivní reakce na podnět mnohem snadněji a častěji. Pokud je tedy ve stavu

nabuzení člověk vystaven negativní emoci, může všechnu tuto energii vrhnout do záchvatu agrese.

Původ agrese je často spojován s frustrací. Jejich úzký vztah byl ověřen i experimentálně Dollardem et al. (1939, cit. podle Čermák, 1999) a díky těmto experimentům se stala asi nejlivnější teorií agrese. Každopádně je nutné si uvědomit, že ač je mezi frustrací a agresí nepopiratelný vztah, je takovéto vysvětlení zjednodušením a nepostihuje všechny aspekty agresivního jednání.

V úvahách o významu negativního afektu při agresi má frustrace své opodstatnění. Může vyvolat negativní emoci, například hněv, který vede k agresivnímu jednání s cílem agresi "vybít". Samotný akt agrese pak může vyvolat další negativní emoci, úzkost, která může vést k další epizodě agresivního chování.

Existují určité intervenující proměnné, které mohou agresivní jednání modifikovat: Strach jedince z toho, že bude za svou agresi potrestán, může agresi potlačit. Jedinec může přímou agresi nahradit její nepřímou formou, například agresivním jednáním vůči majetku osoby, na kterou byla původně agrese namířena. Jedná se o přemístění agrese na jiný, náhradní cíl - obětního beránka, nebo Lorenzův (1992) „*nějaký nepříliš drahý, ale pokud možná velký rámus dělající předmět*“. Redukce tenze činí agresi méně pravděpodobnou. Mechanismus vyprázdnění nebo také katarze však není shodně a bezvýhradně přijímán všemi odborníky (Čermák, 1999).

U vražd se silným a zjevným sexuálním motivem můžeme aplikovat i Fredovu teorii agrese, kdy útočník je puzen destruktivním pudem a pociťuje napětí a negativní emoce. Ve chvíli, kdy je jeho pud smrti uspokojen, zažívá úlevu, uvolnění a libé pocity.

Dobrym modelem, který objasňuje vztah emoce a agrese, je **Geenův model afektivní agrese**. Základním předpokladem je, že výskyt agrese je ovlivněn proměnnými pozadí (dědičností, osobností, temperamentem, sociálním učením, sociálními normami apod.), které mají predispoziční charakter pro agresi, ale samy ji nevyvolávají. S proměnnými pozadí spolupůsobí situační proměnné. Agrese se aktivuje tehdy, když situační proměnné působí stresujícím způsobem na proměnné pozadí takovou silou, že dochází ke zvýšení aktivační úrovně a hněvu. Reakcí je pak agrese. Důležitou roli v tom, zda je situace hodnocena jako stresová, má její hodnocení subjektem. Toto hodnocení je dvoufázové, první hodnocení (primary appraisal) hodnotí kvalitu situačních proměnných. Pokud jsou shledány stresujícími, dochází k jejich interakci s proměnnými pozadí, a k druhému stupni hodnocení výsledku

působení stresu a pohotovosti k agresii. Na jeho základě se pak agresivní chování spustí, a nebo není aktivováno (Lovaš, 1996).

Většina vrahů svou oběť zabíjí v afektu, ale emoce nemusí být v průběhu agrese přítomny. Lidové označení „chladnokrevný vrah“ má své opodstatnění. Takový člověk používá instrumentální agrese, jako prostředku jak dosáhnout svého cíle, vyřešit svůj problém. Svou oběť odosobňuje, degraduje ji na pouhou překážku. Nájemní zabijáci, kteří své konání nazývají prací a také je tak vnímají, považují se za "profesionály", podnikatele. Chladně promýšlejí a plánují způsob usmrcení oběti, i toho, jak se vyhnout jakémukoliv spojení s obětí a zůstat neodhalen.

2.2. Koncepce agrese

Čírtková (2004b) uvádí tři základní koncepce agrese:

- psychoanalytickou teorii agrese,
- frustrační teorii agrese,
- a lerneteoretickou koncepci agrese.

2.2.1. Psychoanalytická teorie agrese

Chápe agresivitu jako instinktivní pudovou složku osobnosti. Dle Freudovy koncepce pudů existují dva základní – libido (pud slasti) a thanatos (destruktivní pud, pud k smrti), který také odpovídá agresii. „*Agresivní jednání je vysvětlováno korespondujícím motivem, neboť pud je vnitřní pohnutkou jednání*“ (Čírtková, 2004b). Pohotovost k agresivnímu jednání je také poměrně stálou součástí osobnosti, protože u jedince navozuje libost, uspokojení a redukuje napětí. Lze použít i vysvětlení, že jedinec záměrně hledá situace, kdy může svou agresivitu ventilovat a uspokojit tak své libido.

Z výzkumů a praxe spíše vyplývá spíše naučitelnost a reaktivní povaha agrese, přesto je „*využitelná jako přístup umožňující pochopit a rekonstruovat motivaci některých kriminálních činů s výraznou a nápadnou scénou deliktu*“ (Čírtková, 2004b).

Také Wood, Wong a Chachere (1991, cit. podle Atkinson et al., 1995) dospěli na základě svých studií k názoru, že agrese nemá katarzní účinek, a není tedy pudem.

2.2.2. Frustrační teorie agrese

Teorie byla formulována v roce 1939 americkým psychologem Johnem Dollardem. Podle této teorie není agrese samostatným pudem – motivem. Agresi naopak může vyvolat každá potřeba jedince, ať už fyzická, psychická či sociální, která není dostatečně uspokojována. Vedle pojmu frustrace, která pramení z blokování uspokojení potřeb formou endogenních nebo exogenních překážek, teorie ještě operuje s termínem deprivace, který vyjadřuje nedostatek podnětů, které by mohly proces uspokojení potřeby spustit.

Pokud se jedinec snaží o uspokojení potřeb přiměřeným způsobem, hovoří se o normálním průběhu motivace a nejedná se o frustraci, aby se jednalo o frustraci, je třeba, aby jedinec reagoval na překážky nepřiměřeným způsobem, jako je právě agrese. Ta však není jediným způsobem reakce na frustraci. Dalšími typy aktivní reakce na frustraci jsou únik (fyzický, fantazijní, do nemoci), zvýšené úsilí na překonání překážky nebo kompenzace (dosažení náhradního cíle uspokojení). Někdy je reakce na frustraci naopak rigidní nebo věku neodpovídající (regrese). K pasivním způsobům reakce patří sklíčenost (deprese), rezignace, odevzdanost, dočasná nečinnost apod. (Paulík, 2010).

Při zjišťování pravděpodobné motivace obviněného k agresi je účelné zvážit možnost frustračních vlivů, pokud ale frustrační hypotéze okolnosti nijak nenasvědčují, je vhodné aplikovat pro vysvětlení původu agrese jiný výkladový model (Čírtková, 2004b).

2.2.3. Lerneteorie koncepte agrese

Vychází z behaviorismu, hlavní spouštěč agresivního jednání hledá ve vnějším prostředí (zejména sociálním). Vzorce chování jsou osvojovány v procesu socializace, agresivní chování, jako jeden z nich, je naučené, v procesu učení bylo zařazeno do repertoáru chování, a pokud je shledáno jedincem jako úspěšné při řešení problémů a překážek, a to i pouze observačním způsobem, je nadále posilováno.

Teorie sociálního učení pracuje zejména s termínem zástupné učení (učení pozorováním). U tohoto typu učení hrají roli modely specifických druhů chování a emočních reakcí. Jedinec se je učí na základě vypořádané účinnosti a odměny, a podle toho se rozhoduje, zda naučené chování skutečně použije. Z pohledu teorie soc. učení chování, kognitivní a další osobní faktory, a faktory environmentální se ovlivňují navzájem, jsou vzájemně propojené (Bandura, 1979).

Termín symbolického modelování také znamená nápodobu vzorů prezentovaných v masové komunikaci. Dle lerneteoretické teorie sledování násilných akčních scén v televizi a dalších médiích vzbuzuje citový prožitek a zvyšuje aktivační hladinu, následné posílení při kopírování prezentovaných vzorů vrstevníky, rodiči nebo jinými referenčními osobami vede k upevnění agresivního jednání a zvýšené pohotovosti k němu. Takto osvojená strategie chování se stává rysem osobnosti (Čírtková, 2004b).

Abychom pochopili motivaci jedince, je podle této koncepce nezbytné zkoumat detailně vlivy, které na něj v průběhu socializace působily. Je sympatické, že se lerneteoretická koncepce na agresivní chování dívá jako na něco, co se jedinec naučil, a vhodným způsobem učení si opět dokáže osvojit jinou strategii řešení problému (tedy také se resocializovat), ale bohužel nedokáže vysvětlit všechny agresivní činy a jejich motivy.

2.2.4. Další koncepce agrese

Z historického hlediska bychom asi měli zmínit etologickou koncepci agrese Konrada Lorenze. Považuje vnitrodruhovou agresi za agresi v pravém slova smyslu a také za původní instinkt, reakci sociální obrany a uvádí, že agrese je o milióny let starší než osobní přátelství a láska (Lorenz, 1992). Je autorem hydromechanického modelu instinktu agrese.

Freudovu koncepci agrese rozvíjela řada dalších psychoanalytiků, byla obohacena o další možnosti vybití agresivity jako je sublimace a přesun. Fisher a Hinds (1961, cit. podle Heretik, 1999) rozlišili hloubkovou agresivitu s nevědomou kontrolou a periferní agresivitu s vědomou kontrolou a vysvětlovali agresi za pomoci hydraulického modelu katarze.

Megargee (1996) tvrdí, že fyzická agrese je obvykle spojována s neadekvátní kontrolou (sebekontrolou). Přiřazuje k obecně přijímané skupině undercontrolled (nezdrženlivých) agresorů také skupinu overcontrolled (přehnaně kontrolovaných). Agrese přehnaně kontrolovaných útočníků má tendenci nabýt vražedné povahy, protože agresivní impuls musí být na překonání inhibičních zábrán mnohem intenzivnější a alternativním agresivním vzorcům chování se díky přehnané kontrole jedinec nenaučil.

Čermák (1999) rozlišuje z praktických důvodů agresi na přímou a nepřímou, verbální a fyzickou, navíc s přidáním dimenze aktivity a pasivity podle Busse (1961, cit. podle Čermák, 1999). Kombinací všech těchto dimenzí dostaneme osm druhů agrese (Ilustrace 1).

Ilustrace 1: Model agrese podle Čermáka (1999) a Busse (1961)

Heretik (1999) uvádí, že je vhodné na agresivní chování nahlížet hned z několika klasifikačních pohledů:

podle směru agrese	autoagrese heteroagrese
podle funkce	instrumentální agrese hostilní agrese expresivní agrese
podle způsobu útoku	přímá agrese nepřímá agrese (verbální, zástupná...)
z hlediska aktivity/reaktivity	proaktivní (instrumentální, predátorská) reaktivní (afektivní)

Ilustrace 2: Klasifikace agresivity z různých pohledů podle Heretika (1999)

Levi, Nussbaum & Rich (2010) se pokusili na lidskou agresi aplikovat Moyerovu (1976) typologii animální agrese, respektive její tři nejrelevantnější typy:

- predátorskou (neemocionální, na cíl zaměřenou),
- dráždivou (na hněvu založenou),
- a obrannou agresi (na strachu založenou).

Katalog agresivního chování

Kern (2000) vytvořil tzv. katalog agresivního chování. Je seřazen od nejjemnějšího typu agrese až po velmi závažné agresivní jednání: **Mentální agrese** je omezená na oblast představ, příkladem je představa nějaké velmi nepříjemné události předmětu agrese, na jejím vytváření se účastní fantazie. **Verbální agrese** je slovní zraňování, patří sem urážky, nadávky, pokřikování, zesměšňování. **Neverbální agrese** je vyjádřená mimikou či gestikou, příkladem může být zatínání pěstí, vycenění zubů, zatnutí čelisti, nebo třeba ruce v kapsách. **Grafická agrese** je vyjádření agrese grafickou formou, příkladem je agresivní obrázek. **Útočná agrese** je přímé tělesné napadení, může být zaměřené proti věcem nebo proti osobě, cílem je fyzické destruktivní chování vůči předmětu agrese. Může být provedena bez zbraně, se zbraní, která je po ruce, či se speciální zbraní, plánovitě připravenou k tomuto útoku.

3. Teorie delikvence

Jedná se o teorie, které hledají zdroj delikventního chování, kterým nepochybně vražda je. Teoreticky vychází z některého ze základních psychologických směrů., na kterém vyrůstá forenzně psychologická nadstavba.

3.1. Biologická teorie

Tato teorie hledá zdroj asociálního a delikventního chování v geneticky daných vlastnostech jedince. Zločinec se již rodí s biologickými dispozicemi, kterého ho delikventnímu jednání předurčují.

Zakladatelem teorie byl italský vězeňský lékař a psychiatr Césare Lombroso, kterému byla inspirací frenologie (Příloha 1). V jeho typologii najdeme

- *rozeného zločince* (který páchá asi 40% kriminality),
- *duševně nemocného zločince* (oligofrenici, epileptici, paralytici)
- a tzv. *kriminoloidea* – příležitostného zločince.
- Jeho žák E. Ferri ji rozšířil ještě o *zločince ze zvyku*
- *a zločince z afektu* (Heretik, 2004).

Do biologických teorií můžeme zařadit i Kretschmerovu typologii. Na základě tělesné typologie duševních vlastností tvrdí, že pyknici byli pro svou cyklothymii definováni jako ti, kteří páchají kriminalitu méně, na rozdíl od astheniků a atletiků. Atletikovi byla přisuzována zvýšená agresivita, asthenikovi zase schizofrenní motivaci. Na tuto základní teorii pak byla navázána typologie trojí delikvence: dyonýsovská, paranoidní a hebefrenní.

Kromě genealogických studií bych ještě měla zmínit Sandbergovu studii o existenci syndromu XYY, označovanému také „supermale“ - supermuž. Tato chromozómová anomálie byla dávána do souvislosti se zvýšenou agresivitou nositele. Podle Witkina (1979, cit. podle Heretik, 2004) bylo zjištěno, že výskyt v populaci je 2,9 případu na 1000 obyvatel, ale 47,1% pozitivních probandů mělo v anamnéze trestný čin. Klinicky se projevuje vyšší výškou a častými psychosociálními poruchami, ale souvislost s agresivitou a zločinným jednáním se v následných studiích nepotvrdila (Nussbaum et al., 2004).

Nakonec je tu i všeobecně známý fakt, že ženy vraždí / páchají trestnou činnost mnohem méně často než muži. Většina odborníků to dává do souvislosti s ženskými a mužskými hormony a jejich spojením s agresivitou. Platí to i pro autoagresi, jejíž extrémní formou je sebevražda. Kaiser (1989, cit. podle Heretik, 2004) uvádí, že podíl žen na kriminalitě je v Holandsku 12,1 %, ve Švédsku 15,1 %, v Rakousku 16,9 %, v USA 16,7 %, v Japonsku 20,8 % a v Německu 21,7 %. V ČR je to pak 7,1 % obviněných žen z celkového počtu obviněných pro rok 2012, podíl obviněných cizinek z celkového počtu obviněných cizinců za stejný rok je o něco vyšší, dosahuje 8,6 %. Zajímavý je i podíl žen odsouzených za vraždu (§ 219, § 140) k 31.12.2012 a to 8,1 %, kdy celkový podíl odsouzených žen byl 6,4 % (Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, 2012).

3.2. Sociologické a sociálně psychologické teorie

Podle Durkheima (Heretik, 2004) mají na vznik sociálně-patologických jevů vliv dva základní faktory: *pokles sociální solidarity* a *anomie* (rozklad nebo chybění norem), dochází k nim při

dezorganizaci společnosti např. při ekonomických krizích, ale i v období prudce stoupající prosperity. K těmto sociálním faktorům, které zapříčiňují růst kriminality můžeme ještě přidat *majetkovou deprivaci* (autorem koncepce je C. Burt), *diferenciální asociaci* (tj. teorii o existenci asociálních norem vedle těch sociálních – autorem je E. Sutherland) a *diferenciální identifikaci* (delikventovi je vnucena nebo si vybral asociální referenční skupinu – autory jsou D. Glaser a H. Mead).

Metodou, se kterou sociální a sociálně psychologické teorie pracují nejčastěji, jsou nejrůznější demografické analýzy delikventních skupin a jejich srovnávání se skupinami nekriminálními.

Další zajímavá teorie je *teorie sociální kontroly*, která operuje s termínem „social bond“. Podle ní závisí pravděpodobnost kriminálního chování na síle, resp. slabosti tohoto pouta. To je tvořeno: oddaností druhým, sepětím s konvenčními cíli, zapojeností do konvenčních aktivit a přijetím konvenčních hodnot. Munková (2001) definuje delikvenci jako druh sociální deviace, tedy porušení nebo podstatné odchýlení se od některé sociální normy, porušení formálních očekávání, případně neformálních požadavků, kladených na lidské chování v dané společnosti.

Z novějších teorií je to ještě *teorie etiketování*. Podle té je delikvence pouze status, který společnost přiděluje jedinci z různých sociálně-psychologických příčin, a jen málo souvisí s jeho psychickými vlastnostmi a chováním, ale funguje jako sebenaplnující věštba (Heretik, 2004).

3.3. Psychologické teorie delikvence

Vychází ze dvou základních směrů, nebo přístupů – psychoanalýzy a behaviorismu.

Psychoanalytický směr vidí hlavní příčinu delikventního chování uvnitř člověka, delikventní jednání je vlastně chování Id, které není pod dostatečnou kontrolou Ega a Super-ega, a je zmítáno pudy eros a thanatos, tzv. syndrom slabého „Ega“. Tato charakteristika byla v posudcích, zpracovávaných v empirické části této práce často používána v souvislosti s vyhodnocením dotazníku DOPEN, jednalo se explorandy s zvýšeným skórováním na P a N škále zároveň. Freud také publikoval v roce 1916 práci „Criminals from a Sense of Guilt“, kde vidí klíč k takovému jednání v potřebě trestu, která pramení z potlačovaných tabuizovaných tužeb.

Navazující teorie také hledají zdroj delikvence v neurotické podstatě, v defektním emočním životě jedince, na jehož utváření má zásadní vliv rané dětství. Nedostatek pozitivního přijetí

a lásky může vést později k motivaci chovat se asociálním způsobem za účelem přilákání pozornosti dospělých. Podle J. Slawsona je dokonce kriminální chování výrazem hostility vůči společnosti, která symbolizuje nenáviděné rodičovské postavy (Heretik, 2004). Pokud dojde k narušení mateřského pouta dítěte v kritických fázích vývoje, je důsledkem přerušení kontaktu se základními socializačními silami. „*Děti, které v prvních 5 letech strádaly nedostatkem mateřské péče, jsou trvale poškozeny ve své schopnosti tvořit citový vztah k lidem, a v krádežích hledají uspokojení své potřeby lásky*“ (Bowlby, 2010). Bowlbyho koncepce do určité míry vysvětluje z laického hlediska nepochopitelnou situaci, kdy je u silně asociálních osobností pachatelů v anamnéze zjištěna úplná a funkční rodina a vývoj a výchova probíhaly dle běžných měřítek normálně, během vývoje na něj působily normální socializační síly.

Naopak **behaviorální přístup** předpokládá, že hlavní vliv na delikventní jednání mají vnější podmínky, zejména ty sociální, a proces učení, tedy naučení se asociálnímu chování, a jeho upevnění podmiňováním.

Zde je asi bezpodmínečně nutné zmínit Eysenckův pohled na kriminální chování. Na jeho teorii jsou totiž postaveny asi nejpoužívanější dotazníky, užívané ve vyšetřovací a soudní psychodiagnostice – EOD, EPQ, EPQ-R a o lži skór obohacený DOPEN. DOPEN je původní slovenská metoda, která se hojně používá ve forenzní a klinické psychologii tam, kde přijde psycholog do kontaktu s delikventní nebo k delikvenci tendující populací (Svoboda, 2005).

Podle Eysencka je osobnost spojena s kriminálním chováním prostřednictvím procesu socializace. Delikventní chování je vývojově nezralé, je typicky sobecké a zaměřené k okamžitému uspokojení. Socializací se dítě učí odkládat své uspokojení. Pokud se dítě chová nezrale, je potrestáno, s asociálním chováním je tak napodmiňována úzkost. Později může tuto úzkost vyvolat i pouhá představa takového jednání. Eysenck se domníval, že lidé s vysokým E a N skórem mají tuto socializaci ztíženou, a tím pádem budou snáze inklinovat k tomuto jednání.

Další behavioristé se soustředili spíše na výzkum sociálního učení, zejména učení pozorováním. Pokud je odměna za delikventní chování větší nebo častější než za jinou formu chování, může se stát převažujícím vzorcem chování.

Později přidaná škála psychoticismu je ale z forenzního hlediska neméně zajímavá, kromě psychopatologické orientace škály ještě vyjadřuje dle Eysencka:

- samotářství, lhostejnost k lidem,
- nepřizpůsobivost, problémovost,

- krutost, nelidskost,
- citovou oploštělost, necitlivost, nesoucitnost,
- vyhledávání vzrušení,
- hostilitu, agresivitu,
- libování si ve výstřednostech a neobvyklých věcech,
- ignorování nebezpečí, zbrklou odvahu,
- výsměšnost, silnou vzrušivost, pobuřování okolí (Svoboda, 1999).

3.4. Polyetiologický přístup k delikvenci

Tento pohled na delikvenci čerpá ze všech předchozích. Základem je multikauzální model kriminálního jednání, tedy na vzniku delikvence se podílí více souběžných faktorů. Výzkum je založen na zkoumání velkého vzorku delikventní populace, kdy se sledují znaky (psychické, fyzické, psychometrické a další), které se vyskytují nápadně častěji oproti jedincům z populace normální, mezi zjištěnými znaky se hledají korelační závislosti. Pokud jsou nalezeny, jsou pak prezentovány v trsu, jako například mladiství delikventi, kteří žili v přeplněných bytech, byla zjištěna nápadně častěji nápadná touha po zisku, pocit izolace, destruktivně – sadistické tendence, nízká verbální inteligence a silná nedůvěra k lidem (Heretik, 2004).

4. Motivace trestného činu

„ Motivace trestného činu je důležitá pro celé trestní řízení. Je jedním z klíčových faktorů, od něhož se odvíjí i právní kvalifikace trestného činu. Je nezbytná pro přístup k pachateli v průběhu vyšetřování, např. zda bude vzat do vazby, či bude vyšetřován na svobodě, pro stanovení druhu a výše trestu“ (Gillernová, Boukalová, 2006, s. 20). Významnou měrou se také uplatňuje ve fázi hledání pachatele, kdy např. na základě pravděpodobné motivace zužujeme okruh podezřelých, kteří by mohli trestný čin spáchat.

Při výpovědích se většina obviněných chce chránit, a proto pokud vůbec nějaký motiv předkládá, často je jiný, morálně nebo společensky přijatelnější, než ten skutečný. Podle motivace k činu se rozhoduje míra nebezpečnosti delikventního chování pro společnost a souvisí s výší trestu. Pravá motivace také nemusí být v některých případech uvědomovaná.

Úkolem znalce je zejména vyloučení patologické motivace, způsobené duševní poruchou. Na základě všech dat, která získá ze spisu, vyšetřování a znaleckého vyšetření exploraanda pak

může usuzovat na pravou podstatu motivace. Znalec hodnotí, zda je motivace spíše endogenního původu (nezdrženlivost, nízká frustrační tolerance, psychóza atd.) nebo exogenního (prudký afekt, touha po snadném zisku, vliv skupiny a další). K zjištění motivace využívá metodu na bázi některé z hlavních psychologických teorií, ale většinou jsou používány eklekticky, protože každá z nich velmi dobře vysvětluje určitý typ motivace, ale nedokáže beze zbytku obsáhnout všechny. Vhodnou pomocí je využití některého z motivačních modelů.

4.1. Teorie motivace

Obecné teorie motivace jsou základem, ze kterého pramení teorie motivace k vraždě. Jednotlivé teorie nedokáží vyčerpávajícím způsobem vysvětlit konkrétní motivaci všech homicid.

Netík (1997) uvádí, že samotná analýza motivační struktury kriminálního chování se musí opírat o teoretický systém, o motivační model, a uvádí vhodnost Madsenova schématu, kterým se pokusil najít styčné body různých teorií motivace. Jeho schéma je možné interpretovat tak, že každé kriminální chování je souhrnem společného působení vnějších a vnitřních motivačních determinant jedince a jejich zpracováním kognitivními procesy, centrálními procesy a ovlivněním osobnostními faktory.

Vnější motivační determinanty představují okolnosti bezprostředně i dlouhodobě předcházející kriminálnímu jednání (partnerské konflikty, problémy v zaměstnání, finanční problémy apod.), ze kterých vyrůstají specifické determinanty chování, vyvolané bezprostředně před činem a v jeho průběhu - "poslední kapka", např. prudká hádka (Gillernová, Boukalová, 2006) nebo viktimologická reakce oběti na napadení.

Vnitřní motivační determinantou je osobnost pachatele, její struktura a eventuální poruchy, charakteristické vzorce chování, typické chování v zátěžových situacích, fungování kognitivních procesů, emocionální faktory a další (Netík, 1997).

Znalec-psycholog, od kterého se očekává objasnění motivace obviněného, získává informace o vnějších determinantách zejména ze spisu a sdělení exploranda o činu. Vnitřní determinanty se snaží určit za pomoci psychodiagnostiky, vč. psychometrie. Z těchto vstupů pak dovozuje na základě svých znalostí a zkušeností jejich **vzájemnou interakci**, ovlivnění a modifikaci.

4.1.1. Psychoanalytická teorie motivace

Klade důraz na emocionálně nabitě konflikty, které vznikly v raném a pozdějším dětství. Mohou být vědomé, ale častěji podvědomé a v dospělosti se projevují buď duševní nemocí a nebo právě kriminálním chováním (Čírtková, 2004a). Základní motivační silou je pud, vrozená tendence uspokojovat potřeby id, ega a superega. Dobře vysvětluje činy zejména sexuálně motivované, nebo činy páchané osobami s rysy nezdrženlivosti, narcistické, s malou tolerancí k zátěži atd., tedy motivaci více podmíněnou endogenně.

4.1.2. Behaviorální teorie motivace

Zdrojem motivace je snaha o dosažení příjemných důsledků chování, a naopak nepříjemným se vyhnout. K upevnění chování dochází podmiňováním za pomoci obvykle sociální odměny.

Jednu ze základních behaviorálních motivačních teorií předložil v roce 1943 C. Hull. Je zřetelně ovlivněná psychoanalýzou, ale jedná se o behaviorální teorii – Drive-reduciton theory. Teorie definuje vrozené fyziologické potřeby, jejichž deficit způsobuje napětí a aktivuje popudy (DRIVE). Organismus je energetizován a usměrněn na určitý cíl, hledá způsob jeho vybití. Žádoucí reakce jsou pak zpevňovány prostřednictvím redukce pudu, stávají se naučeným zvykem (Nakonečný, 1997). Z primárních popudů učením vznikají sekundární drivy (např. potřeba peněz), která se může projevit delikventním chováním.

4.1.3. Teorie potřeb

Jinak také teorie zaměřená na obsah. Nejznámější je asi Maslowova teorie hierarchie potřeb. Principem je, že každé chování je motivováno neukojenými potřebami. Maslow je rozdělil do pěti hierarchicky uspořádaných kategorií. Tato pyramida potřeb je společná všem. Potřeby si člověk uspokojuje od nejzákladnějších k těm nejvyšším. Nejdříve fyziologické potřeby, pak potřeby jistoty a bezpečí, sociální potřeby, potřeba uznání a na vrcholu je potřeba seberealizace. Potřeby jsou rozděleny na deficitní a potřeby růstu.

Na jeho základě vytvořil svůj ERG model C. Alderfer. Navrhl tři kategorie potřeb:

(a) existenční potřeby (E - existency), (b) potřeby sounáležitosti (R – relatedness) a (c) potřeby růstu (G – growth); jejich pořadí naplňování není tak hierarchicky přísné. Alderfer formuloval také tzv. frustračně regresivní a satisfakčně progresivní efekt, tj. že pokud nejsou uspokojeny vyšší potřeby, přejde jedinec k naplňování potřeb na nižší úrovni a naopak (Štikar et al., 2003).

Na teorii potřeb navázali Adler s potřebou dosáhnout úspěchu, Rogers se svou potřebou sebeaktualizace, a Frankl s potřebou smyslu k životu.

Při vyšetření obviněného tedy hledáme potřeby, které byly dlouho potlačované nebo mohly být trestným činem naplněny.

4.1.4. Kognitivní schéma

Zde je motivem snaha zachovat si pozitivní sebeobraz, takže jedinec vytváří kognitivní schémata neodpovídající realitě tak, aby ospravedlnil své jednání (Čírtková, 2004a).

Typickým příkladem může být vrah Winge (Bjerre, 1927), který tvrdil, že zavražděný netrpěl, protože jej před smrtí omráčil, a že oběť byla šedesátiletá, tudíž jí už mnoho života nezbyvalo, kdežto on má celou skvělou budoucnost před sebou. Nebo vyjádření organizátora vraždy k potenciálnímu vrahovi o budoucí oběti v tom smyslu, že „ať se ale nebojí, že je to stejně gauner a zaslouží si to“, které pochází z jednoho ze znaleckých posudků, zkoumaných v rámci této práce.

4.2. Motivační vzorce

Drbohlav (2013) předkládá soustavu tří motivačních vzorců, které se ve forenzní psychologii mohou využít k objasnění násilné trestné činnosti. Motivaci dělí na:

- **Instrumentální motivaci**

Vražda se stává nástrojem pro dosažení určitého cíle. Typicky je plánovaná, včetně minimalizace rizik. Pachatel předem akceptuje myšlenku, že je vražda přijatelným prostředkem k dosažení cíle. Typickým příkladem mohou být nájemní vrazi.

- **Afektivní motivaci**

Je typická pro vztahové delikty, bývá silně ovlivněna aktuálními situačními faktory a stresem. Rovnováha mezi rolí útočníka a oběti může být i velmi dynamická, a to natolik, že se z původní oběti vyhrocením situace stává vrah.

- **Deviantní motivaci.**

Ta bývá spojena s psychickými poruchami pachatele, velmi často v oblasti sexuality. Motivace je výrazně endogenní. Situační faktory jsou podružné, vytvářejí pouze příležitost čín spáchat. Deviantní motivaci lze rozpoznat ze scény deliktu, Bývá nápadná, s prvky rituálu, motiv je bizarní nebo nepochopitelný. Závažnost útočnickovy poruchy je zpravidla čitelná ze způsobu provedení provedení činu.

4.3. Motivace trestného činu podle Schlesingera:

Jde vlastně o eklektické shrnutí různých přístupů k motivaci. Této koncepci je v práci věnován poměrně velký prostor, a to z toho důvodu, že byla využita v empirické části práce.

Tato koncepce rozděluje pachatele do pěti základních skupin. Schlesinger (2004) dělí kriminální činy na základě míry vlivu vnitřního (jako je míra psychopatologie) a vnějšího prostředí (zejména sociálního). Přitom ale upozorňuje, že v podstatě žádný čin nemůže být spáchán pouze na základě vnitřní motivace. Vždy je potřebný alespoň minimální motivační impulz, který následně spouští kriminální jednání.

Vražda spáchaná pod vlivem okolního prostředí

Sem patří nájemné vraždy, vraždy spáchané pod vlivem sociální skupiny a situace, kdy sociální kontrola u celé skupiny selhává (holocaust židů, hromadné znásilnění, Prison Experiment).

Při ztrátě sociální kontroly je již jedinou brzdou vysoký morální kodex, který může jedince od činu odradit. Vrah pak protisociálně jedná proto, že to dokáže, aniž by byl přistižen, je to jeho „povoláním“, a nebo tak činí proto, že se tak chová celá skupina, což mu dává pocit legitimacy a nepostižitelnosti.

Situačně podmíněná vražda

Ve své podstatě se jedná o behaviorální reakci generovanou stresovým stimulem/stimuly. Bývají páčány lidmi bez psychopatologie nebo jen s mírnou formou, zastoupeny ale jsou všechny druhy osobností. Typicky jsou to spontánní reakce za přítomnosti stresujícího faktoru, interního nebo externího. Heretik (1999) vyslovuje názor, že vraždu může spáchat za určitých okolností každý z nás. Domnívám se, že má na mysli právě o tuto situační obranu proti stresu, reakci na frustraci.

Obvykle je možnost recidivy situačně podmíněné vraždy velmi nízká, a do této kategorie spadá většina vražd, podle Federal Bureau of Investigation's *Uniform Crime Reports* je to 70%. Oproti tomu riziko recidivy u ostatních trestných činů jako např. krádež je vyšší, protože hlavním motivem je potřeba peněz, nikoliv psychická porucha, tlak okolností nebo vnitřní potřebou čin vykonat.

Impulzivní vražda

Spáchání takového činu souvisí s nevyhraněností cílů pachatele, nahodilostí jeho akcí a jejich nepředvídatelností. Bývají často pasivní, ve vleku událostí, a snadno vedeni. Bývají často bez životní perspektivy, žijí pouze v přítomnosti.

Činy impulzivních útoků bývají buď pouze částečně, nebo vůbec strukturované, nedají se nijak předvídat.

Oproti situačně podmíněné vraždě, což bývá většinou jednorázový akt, mohou být impulzivně provedené vraždy v jednorázové sérii. Základem bývá nezralá, nedostatečně strukturovaná osobnost, často s disfunkčním rodinným zázemím, může trpět fyzickou nebo mentální nedostatečností vůči okolí, vývojovým handicapem apod., který vede k silným pocitům nezařazenosti a ústí do permanentního hostilního pocitu vůči okolí a nejistého pocitu potřeby pomsty svému okolí.

Tento koncept impulzivní obrany jde napříč všemi psychodiagnózami, bývá ale vyvinuta alespoň do určité míry asociální osobnost. Přitom nemusí trpět poruchou ovládnutí, nejsou k činu puzeni vnitřní potřebou, pouze přehnaně reagují na

vzniklou situaci.

Riziko recidivy u impulzivních vrahů je spíše vysoké.

Charakteristika impulzivních vrahů

- Kriminální minulost v nejrůznějších oblastech asociálních činů
- Čin je málo strukturovaný, neplánovaný
- Častá účast na amatérských a semi profesionální trestných činech
- Životní styl je charakteristický tím, že nemá směr, je nahodilý v akcích a nepředvídatelný
- Pachatel je pasivní, snadno podléhá vedení, a přehnaně reaguje na okolnosti
- Osobnost je málo integrovaná, s velkým pocitem nezařazenosti
- Často bývají přítomné vývojové poruchy (ADHD, poruchy učení a řeči, menší tělesný handicap)
- Jsou přítomné chronické pocity hostility a hněvu, a nespécifického pocitu potřeby se pomstít
- Nemusí trpět poruchou ovládnání per se

Katatymická vražda

Úzce souvisí s emocemi. Vlivem silné emoce jako je strach, přání nebo ambivalentní snažení dojde ke zúžení proudu vědomí tak, že jedinec násilný čin vnímá jako jediné východisko jeho vnitřního konfliktu. Přitom pramenem je hluboký emocionální konflikt – téměř vždy se sexuálním nábojem - nikoliv emocionální situace. Katatymie tu není vnímána jako klinická diagnóza, ale spíše jako psychodynamický proces s akutní a chronickou formou. K činu dochází ve chvíli, kdy emocionální tenze přemůže kontrolní mechanismy ega, a dochází k výbuchu agrese. Oběť také často symbolizuje potlačený konflikt. U **akutní formy** se na základě náhodné poznámky oběti aktivuje emocionální konflikt a dojde k výbuchu násilí, končícímu smrtí oběti, jako jedinému možnému řešení (z pohledu útočnicka). Vrah si čin zpětně vybavuje se všemi podrobnostmi, ale v době jeho spáchání má pocit snu, neskutečnosti.

U **chronické formy** katatymické hominidy bývá obětí současný nebo bývalý partner, např. jako finálního stádium stalkingu. Rozbitím nebo dysfunkcí vztahu dochází k narušení vnitřní integrity pachatele, kdy smrt viníka této dezintegrace se zdá jediným řešením.

Obsesivní vražda

Je nejvíce endogenně podmíněná vražda, jejíž příčinou jsou téměř výhradně vnitřní psychogenní procesy. Puzení k činu je velmi intenzivní a neodbytné, pachatel nedosáhne vnitřního klidu, pokud vzdoruje myšlence spáchání činu.

U těchto homicid je vysoká pravděpodobnost recidivy činu, nebo jeho opakování v sérii, bývají znovu provedené podobným způsobem s charakterem rituálu.

V pozadí zpravidla bývá základní sexuální motivace. Násilný čin v sobě spojuje sexualitu a agresi. Ke spuštění agrese stačí příležitost, někdy je vytvoření příležitosti/příležitostí pečlivě naplánováno. Sexuální agrese je spojena s fantaziemi, které samotný čin o několik let předcházejí. Proto by osobám, které vyjadřují sadistické a ve smyslu poruchy znepokojivé fantazie, měla být preventivně věnována pozornost.

5. Typologie vraha

5.1. Typologie vrahů na základě osobnostní patologie

Zdaleka nepostihuje individualitu a jedinečnost osobnosti, ale pro zjednodušení a základní orientaci může být přínosná. Např. tím, že nám pomůže vymezit oblast, ve které můžeme efektivněji pátrat po motivaci konkrétního trestného činu. Typologie se také hojně využívá pro účely profilování možného pachatele.

Např. Čírtková (2004a) uvádí typologii odvozenou od hledisek psychopatologie, uvádí 5 základních typů pachatele:

1. **Socializovaný (normální) typ.** Jedná se o osobnost, na kterou se vztahují obecné poznatky o chování a prožívání. Motiv je srozumitelný (např. silný situační tlak), svědomí je funkční. Reakce na vinu je očekávaná, motiv je jednoduchý, snadno pochopitelný i laiky. Čin je spíše epizodického charakteru.

2. **Neurotický typ.** Osobnost vykazuje nápadné neurotické poruchy jako úzkost, dráždivá slabost, neurovegetativní poruchy, depresivní ladění, hysterické reakce, nutkavé vtíravé představy a úkony...). Jako motivace se obvykle uvádí nevyřešený emocionální konflikt. Jeho čin je typicky amatérský, zanechává spoustu zřetelných stop, útěk z místa činu je chaotický.
3. **Psychopatický typ.** Tento výraz je i psychiatrickým diagnostickým termínem (v MKN-10 je to nově Porucha osobnosti a chování). Jedná se o poměrně trvalou poruchu osobnosti. U tohoto typu pachatele se předpokládá, že velká část motivace k trestnému činu pochází právě z defektní osobnosti pachatele, zpravidla asociální (v tomto případě lze použít termín sociopat), situační faktory jsou v pozadí. Sociopatická osobnost je zpravidla odrazem tzv. deviantní socializace. Uvádí se, že podíl psychopatů v celkovém množství pachatelů trestné činnosti je nejméně 30 %.
4. **Mentálně nedostačivý typ.** Jeho osobnost se vyznačuje nízkou inteligencí, trestný čin je jednoduchý, přímočarý, nepromyšlený. Motivací jsou často základní lidské potřeby (nejčastěji spojené se sexualitou) nebo emoce, nebo mohou jednat na návod jiné osoby. Na snadnou ovlivnitelnost a nekritické přejímání názorů druhých je potřeba brát zřetel také při vyšetřování.
5. **Psychotický typ.** Jedná se o pachatele, který v době spáchání činu trpěl některou psychózou. Většinou se jedná o násilné činy, bizarní svou motivací, provedením a často i brutalitou. U tohoto typu se předpokládá mizivá obecná věrohodnost. Prokáže-li se jeho psychóza v průběhu znaleckého zkoumání, bývá zproštěn viny pro nepřičetnost. Nově ale může být detenčně zajištěn pro svou vysokou společenskou nebezpečnost.

5.2. Typologie vrahů podle počtu obětí

5.2.1. Epizodický vrah

Homicidum se zpravidla jednou obětí, motivace postihuje celou výše popsanou škálu, pachatelé mají různé osobnostní vlastnosti, metody i motivy a pocházejí z nejrůznějších sociálních skupin. Do této kategorie spadá většina vražd, všechny dále uváděné jsou spíše ojedinělé. Meloy (2003) považuje za jeden z největších paradoxů lidské existence fakt, že k většině násilí dochází mezi lidmi, kteří mají mezi sebou vztah nebo jsou k sobě připoutáni.

5.2.2. Vražda novorozence matkou

Je natolik specifickou vraždou, že si získala zvláštní paragraf v trestním zákoníku. Okolnosti vraždy (nebo pokusu vraždy) novorozence jsou natolik komplikované, že bez znaleckého názoru ji nelze rozhodnout. Kromě znalce-psychologa a psychiatra je požadován i názor znalce v oboru zdravotnictví, odvětví gynekologie a porodnictví.

Motivace činu může být způsobena poporodní (laktální) psychózou, případně i změněným stavem vědomí v průběhu porodu a bezprostředně po něm, ale nelze to kauzálně tvrdit u všech případů. Motivace může být velmi podobná jakékoliv jiné vraždě. Důležité také je, zda došlo k činu aktivně, nebo byl způsoben pasivitou v jednání.

Resnick (1970) uvádí, že matky, které se dopouštějí neonaticidy (vraždy novorozence) jsou méně často psychotické než matky, které zabíjejí starší děti. Zatímco většina filicid (vražd dítěte matkou) je provedena z "altruistických" důvodů, k většině neonaticid dochází jednoduše proto, že dítě je nechtěné.

5.2.3. Sebevrah - rozšířená sebevražda

Suicidum je autodestruktivní jednání, *„které zřetelně vyjadřuje úmysl jedince dobrovolně ukončit vlastní život a cílevědomou snahu zvolit k tomuto účelu prostředky, u nichž je možno předpokládat, že k zániku vlastního života povedou“* (Viewegh, 1996).

Motivace je velmi složitá, často neuvědomovaná a její rozbor je nad rámec této práce. Nicméně následující typ sebevraždy je potřebné vzít v potaz při znaleckém posuzování motivace vraždy.

Rozšířená sebevražda - jedná se o vraždu nebo vraždy, které pachatel spáchá bezprostředně před svou sebevraždou. Přitom motivem k suicidu nejsou výčitky svědomí kvůli spáchanému homicidu. Vražda je motivována přáním „vzít někoho sebou“ na onen svět. Mohou to být blízcí příbuzní (často děti) nebo partner, které vrah-sebevrah nechce „nechat v tomto slzavém údolí“, osoby, které viní ze své situace, která jej vede k rozhodnutí uniknout ze subjektivně bezvýchodné životní situace suicidem, nebo zástupná oběť za tuto osobu/osoby. Počet obětí může být vyšší než jedna.

Mnohonásobní vrahové

Pachatelé páchající mnohočetné vraždy (multicida), počet obětí je 2 a více. Definici jednotlivých typů vypracoval National Center for the Analysis of Violent Crime (USA) (Čírtková, 2004a, Drbohlav, 2013). Pachatele můžeme rozdělit na:

- sériové vrahy (Serial Killers)
- masové vrahy (Mass Killers)
- záchvatové vrahy (Spree Killers)

5.2.4. Sériový vrah

Je spáchání série více než dvou vražd jedním nebo více pachateli během odlišných akcí (Čírtková, 2004a).

Vrah a oběť se před svým setkáním zpravidla neznají. Vrah má skrytý motiv, pro vyšetřovatele často nepochopitelný a bizarní, často sexuálního původu, jeho zdroj je ve vrahových obsesích. Proto je zatčení sériového vraha mimořádně obtížné, hlavně pokud se jedná o organizovaného psychopata, což je nejzávažnější kategorie těchto zločinců.

Policie stojí tvář v tvář zločinu "bez motivu" a po většinu času nedisponuje žádnou materiální indicií. Úloha psychologa je v tomto případě velmi důležitá i v rámci tvorby profilu pravděpodobného pachatele.

Specialisté z FBI (v čele se známým agentem J. E. Douglasem) vytvořili na základě podrobného průzkumu vzorku sériových vrahů dichotomickou typologii sexuálních sériových vrahů (organizovaný a neorganizovaný) (Turvey, 2012), později byl přidán typ třetí, který je jejich kombinací:

Organizovaný vrah (psychopatický)	Neorganizovaný vrah (psychotický)
Útok plánuje	Útok spontánní
Jako oběť vybírá neznámého jedince.	Oběť a/nebo místo známé
Oběť je personalizovaná	Depersonalizuje oběť
S obětí konverzuje	Minimální konverzace s obětí
Čin odráží kontrolovanost	Čin náhodný a nedbalý
Touží po submisivní oběti	Náhlé násilí na oběti
Znehybňuje oběť	Minimální použití znehybnění
Jedná vůči oběti agresivně před smrtí	Sexuální akt po smrti
Tělo ukryje	Tělo neukrývá
Zbraň / důkazy chybí	Důkaz / zbraň často zanechány

Organizovaný vrah (psychopatický)	Neorganizovaný vrah (psychotický)
Transport oběti	Tělo zanechává na scéně činu
Průměrná až nadprůměrná inteligence	Podprůměrná inteligence
Sociálně kompetentní	Sociálně neadekvátní
Kvalifikovaná práce	Nekvalifikovaná práce
Schopen sexuální aktivity	Sexuálně nekompetentní
Starší ze sourozenců	Mladší ze sourozenců
Otcova práce je stabilní	Otcova práce je nestabilní
Nedůsledná výchova v dětství	Krutá výchova
Kontrolovaná nálada během zločinu	Nervózní nálada během zločinu
Alkoholová intoxikace	Minimální užívání alkoholu
Pod vlivem situačního stresu	Minimální situační stres
Žijící s partnerem	Žije sám
Mobilita, s auto v dobrém stavu	Žije / pracuje v blízkosti místa činu
Zajímá se o svůj čin (médiá, policie)	Minimální zájem o svůj čin
Může změnit zaměstnání nebo opustit město	Výrazná změna chování

Pachatel smíšeného typu - jeho čin má znaky organizovanosti i dezorganizovanosti v různém poměru. Většina sériových vrahů patří do této třetí skupiny (Hofmanová, 2012).

Schlesinger (2000) ještě k zmiňované typologii přidává a upřesňuje osobnostní charakteristiky:

- **organizovaný typ je** psychopatický, asociální, narcistický; dobře vypadající a atraktivní; má manželku, partnerku, žije sexuálním životem; žije se ženou; má dobrou schopnost se vyjadřovat a má předchozí problémy s chováním;
- **neorganizovaný typ je** hraniční osobnost, schizoid, schizofrenik; vypadá zvláště, neupraveně, zanedbaně; má velmi málo zkušeností se ženami; žije sám nebo u rodičů; nedokáže se dobře verbálně vyjadřovat; má za sebou historii psychiatrického léčení, problémů s autoritami a sebevražedné pokusy.

V roce 1985 zformulovali Holmes a De Burger (Drbohlav, 2013) typologii motivu sériových vrahů:

- **Vrah - vizionář** (Visionary) – psychotický vrah, jehož motivací je defektní duševní představa, k jednání ho instruuje „Hlas v hlavě“ (častý argument).
- **Vrah - misionář** (Missionary) – motivem je msta společnosti za jeho odvržení.

- **Vrah - hedonista** (Hedonistic) – vraždu považuje za požitek, tento typ sériového vraha má ještě tři podtypy.
  - **Vrah ze žádostivosti** (Lust Killer) – z vraždy získává sexuální uspokojení zpravidla sadistické, kanibalistické nebo nekrofilní povahy.
  - **Vrah z nadšení** (Thrill Killer) – zabíjení bere jako adrenalinový sport, přináší mu vzrušení, napětí, ale i zkušenost.
  - **Vrah pro zisk** (Gain Killer) – vraždí pro osobní obohacení, u nás můžeme vzpomenout manžele Stodolovy nebo vraha Roubala.
- **Vrah z postu síly** (Power Seeker) – motivem je získání pocitu moci nad obětí, dominovat, určit dobu její smrti, často své oběti sadisticky mučí.
- **Vrah z milosrdenství** (Mercy Killer) – vraždu vnímá jako „pomoc“ při bezbolestném odchodu z tohoto světa, často pracuje v nemocnicích. Hezkým příkladem je paní Ulrychová z epizody Lady Macbeth z vinohrad (seriál Hříšní lidé města pražského), jejíž postava údajně pochází z reálného případu.

Schlesinger (1998) upozorňuje na zjištění, že důležitou roli v pochopení motivace sériového vraha hrají **narcistická porucha osobnosti**, narcistické rysy, základní pocity nedostatečnosti a ponížení, sebeglorifikační kompenzační fantazie a aktivace narcistické obrany, a zejména zjištěná spojitost mezi narcismem a agresivitou, vraždami a sériovými vraždami.

5.2.5. Záchvatovitý vrah

Záchvatovitá vražda je v mnoha aspektech podobná sériové vraždě. Rozdíl je hlavně v časovém rozložení spáchaných vražd. Na rozdíl od masového vraha, kdy mezi jednotlivými vraždami je časový odstup (tzv. cooling off perioda) a série je na čas přerušena, spree killer páchá své činy ve „vražedné vlně“. Celou vražednou sérii spáchá ve spojitém časovém a prostorovém intervalu. Někdy se také hovoří o „vražedné túře“. Nápadné je také náhlé ukončení, kdy se pachatel sám od sebe zastaví a v dalším vraždění nepokračuje. V tom je zásadní rozdíl oproti sériovému pachateli, který sám od sebe přestat nedokáže (Drbohlav, 2013), dokud není chycen.

Hickey (1991) uvádí, že spree killer se vyznačuje vysokou mírou náhodnosti ve výběru oběti, vraždy bývají méně rituální než u sériových vrahů, pachatelé byli ve svém činu často impulzivní a spontánní.

Motivace bývá jiná než u sériových vražd.

5.2.6. Masový vrah

Je spáchání čtyř a více vražd během jediné akce obvykle na jednom místě a bez výrazného časového odstupu mezi vraždami. Na základě zkoumání případů masových vražd není možné stanovit žádný obecný profil masového vraha, mají různé vlastnosti, metody i motivy a pocházejí z nejrůznějších sociálních skupin (Drbohlav, 2013).

Je potřeba také odlišovat mezi masovou vraždou a genocidou, i když Turvey (2012) ji uvádí jako podtyp masové vraždy. Dále genocidu definuje jako záměrné a organizované zabíjení velkých skupin osob pro osobní, politické nebo náboženské přesvědčení, jejich státní příslušnost, a / nebo jejich etnický původ. Motivem takovýchto činů je morální či právní legalizace agresivního chování k dehonestované skupině obyvatel. Pachatelů je zpravidla více, a pocházejí z „elitní“ sociální skupiny, která je „nadřazená“ skupině, které se genocida týká. Sami se v rámci elitní skupiny pachatelé nenazývají a nejsou jí sociálně ani právně trestáni. Pronásledovaná skupina má status „nižších bytostí“.

6. Osobnost vraha z pohledu znalce

Obvykle je osobnost vraha, stejně jako normálního člověka, neuvěřitelně komplikovaná a má spoustu rovin a netušených zákoutí. Osobnost člověka je individuální soubor duševních (a tělesných) vlastností člověka, vytváří se v průběhu vývoje, je determinována dědičností a modelována v čase zkušeností s vnějším prostředím (zejména sociálním) a interakcí s ním (Praško, 2003).

V následujícím textu se budu věnovat osobnosti pachatele trestného činu vraždy, dynamice jeho psychiky z trochu netradičního pohledu soudního znalce a jejich vztahu k motivaci. Základem pro následující kapitoly je členění podle obvyklých otázek, se kterými se znalec-psycholog setkává při vypracování svého posudku a vztah k motivaci trestného činu vraždy.

6.1. Duševní zdraví

Zhodnocení duševního zdraví pachatele v době spáchání tr. činu a po něm, jeho schopnost své chování ovládat a rozpoznat jeho společenskou nebezpečnost. Dále pak patří ke standardním otázkám dotaz na schopnost obžalovaného účastnit se plnohodnotně soudního procesu

a chápat jeho smysl. Tyto otázky jsou vždy směřovány na *znalce-psychiatra*. Znalec-psycholog ale je s psychiatrem často v týmu, a může s psychiatrickou diagnózou pracovat. Duševní poruchy mají v diagnóze mírně nebo podstatně sníženou ovládací a rozpoznávací schopnost, a proto splňují podmínku snížené přičetnosti nebo nepřičetnosti, a mohou být svým způsobem považovány za vnitřní motiv ke spáchání vraždy. Soudní jednání se v tomto případě pozastavuje, pachatel je exkulpován a z vazební péče předán do rukou lékařů.

Motivace trestného činu je pak uváděna, jako chorobná, způsobená duševní chorobou. V závislosti na ní může být i velmi bizarní, jako např. u poruchy s bludy.

Poměrně nově může soud využít institut **zabezpečovací detence** pachatelů závažné trestné činnosti. Znalec nebo znalci mohou soud na specifickou vhodnost takového opatření upozornit.

Pro klasifikaci duševního zdraví se používá aktuální schválená verze **MKN-10** (Mezinárodní klasifikace nemocí – desátá revize), duševního zdraví se týká V. skupina – Poruchy duševní a poruchy chování: F 00 až F 99.

Soudní znalec posuzuje z titulu své odbornosti:

- **Nepřičetnost** – podle § 12 tr. zák. není trestně zodpovědný, kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo své jednání ovládat.
- **Zmenšenou přičetnost** – podle § 32 tr. zák. kdy v důsledku duševní poruchy byla podstatně snížena schopnost rozpoznat, že spáchaný trestný čin je nebezpečný pro společnost nebo byla podstatně snížena schopnost ovládat své jednání.

V rámci zkoumání přičetnosti, tedy hledání případné duševní poruchy, která by byla důvodem pro vyvinění, je u vrahů často diagnostikována nějakým způsobem anomální osobnost (pokud není zjištěna přímo duševní porucha). Právě tato anomalita dává indicie k hlubšímu porozumění motivace pachatele vraždy a návod v jakých vnitřních motivačních strukturách hledat. Schlesinger (1998) například upozorňuje na propojení narcistické poruchy osobnosti a agresivity.

S delikventní populací se tradičně navíc pojí **disociální** (někdy je také užíváno "dissociální") **porucha osobnosti**, podle klasifikace MKN-10 má kód F 60.2, dříve nazývaná psychopatie,

Mečír (1996) uvádí, že jí trpí přibližně 15 % populace, v kriminální subpopulaci je její výskyt zvýšen až na 30 %. Podle MKN-10 je disociální porucha osobnosti charakterizována

"bezohledností v sociálních závazcích, nedostatkem citění pro druhé. Je velká nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami. Chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem. Je nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro s pouštění agrese včetně násilných činů; subjekt má tendenci klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností" (ÚZIS ČR, 2009, s. 228).

Osobnost je popisována také jako amorální, antisociální, asociální, psychopatická, sociopatická.

Celá skupina F 60 (podle MKN-10) **Specifické poruchy osobnosti** (paranoidní, schizoidní, histriónská, anankastická, anxiózní, závislá a další) je z pohledu soudně-znaleckého velmi zajímavá. Na základě diagnostiky poruchy znalec získává další vodítka. Podle typu poruch se dá vyvozovat charakter vnitřní motivace k činu a její podíl na motivaci výsledné. Považuji za nutné podotknout, že diagnóza specifická porucha osobnosti není důvodem ke snížení přičetnosti nebo úplné exkulpací, tím může být pouze duševní porucha.

6.2. Intelukt a jeho struktura

Hodnota zjištěné inteligence, vyjádřená v IQ, zpravidla nehraje u vraha roli v tom, zda bude či nebude vraždit. Výjimkou mohou být pouze případy u vrahů s výrazně nízkou inteligencí, kdy za jeho sníženou nebo neexistující sebekontrolou stojí mentální retardace. V tomto případě si pachatel není plně nebo částečně vědom nebezpečnosti svého konání pro společnost, a zpravidla bývá osvobozen pro nepřičetnost nebo mu je podstatně snížen trest z důvodu snížené přičetnosti. Může být také k takovému činu naveden, záměrně či nezáměrně.

Z pochopitelných důvodů si někteří obvinění nepřejí být správně vyšetřeni. Snaží se manipulovat znalce svými záměrně špatnými odpověďmi na testové otázky v inteligenčním testu i v dalších znaleckých vyšetřeních ve víře, že budou zproštěni obžaloby na základě nepřičetnosti (to spíš dříve), nebo že znalcův profil osobnosti nebude soudem uznán jako validní důkaz.

Běžnými technikami jsou agravace (tj. přehánění příznaků nemoci za účelem získání nějaké výhody), simulace (duševní) choroby, případně disimulace, která se může vyskytnout u

závažných duševních poruch, které si je posuzovaný vědom, a obává se zbavení svéprávnosti nebo internace na psychiatrii.

Pokud obviněný nespolupracuje se znalcem, nebo je potřebná podrobnější diagnostika, může znalec požádat - po vyčerpání všech dostupných prostředků – o pozorování duševního stavu v ústavu. Nejčastěji pokud existuje podezření, že obviněný/obžalovaný agravuje duševní poruchu.

Výše intelektu, nebo jeho struktura, se zpravidla odráží ve způsobu plánování vraždy (pokud existuje) a snaze o zahlazení stop. Inteligentnější zločinec připravuje své zločiny pečlivě, organizuje je do nejmenších detailů, aby se vyhnul jakékoliv chybě (Bourgoin, 2009).

Vztah inteligence a motivace je nepřímý, uplatňuje se pouze prostřednictvím potřeb. Se stoupající inteligencí se mění potřeby jedince, ale také je kladen větší důraz na okolnosti, za kterých jsou tyto potřeby uspokojovány. U jedinců s nízkým intelektem převládá primitivní způsob uspokojování potřeb. Častá je také neschopnost odložit uspokojení potřeby v adekvátní situaci či s adekvátním objektem (Suchý et al., 1986)

6.2.1. Měření intelektu

Vhodnost psychometrické metody záleží vždy na osobnosti obviněného a okolnostech vyšetřování. Je plně v kompetenci znalce, jakou metodu si vybere. Může samozřejmě zvolit i více metod, pokud dojde v průběhu vyšetření k názoru, že je třeba výsledek zpřesnit lépe poznat strukturu inteligence.

Pro jednodušší případy, kdy je dostačující jen orientační vyšetření inteligence, nebo v případě posuzování obviněného, pro kterého nemáme dostupné standardizované testy v jeho rodném jazyce, postačí **Ravenovy progresivní matice** nebo jiný jazykově a kulturně nepodmíněný IQ test. Test je poměrně dobře sycen "g" faktorem inteligence (Svoboda, 1999).

Pro komplikovanější případy a potřeby posouzení inteligenci strukturovanějším způsobem je asi nejvhodnějším tzv. zlatý standard, tedy **WAIS-III** (Wechsler Adult Intelligence Scale). Ačkoliv od roku 2008 je dostupný i WAIS-IV, zatím poslední v češtině standardizovanou verzí je právě WAIS-III. WAIS-R byl standardizován pro naši populaci už v roce 1983, a některými staršími ročníky psychologů je stále využíván.

Lze použít i jiné inteligenční testy, jako např. Amthauerův test I-S-T, ale pro forenzní účely jsou méně vhodné než třeba pro kariérní poradenství.

Případně lze dosuzovat výši inteligence z dalších metod, použitých při vyšetření, jako jsou verbální a písemný projev posuzovaného, protokol ROR (Rorschachův test), kresebné testy apod. Každopádně tyto výsledky mají spíše korekční funkci, která se uplatní zejména v případě, že explorand v testu selhává z jiných důvodů než je nízká inteligence, tj. nedostatečná motivace k správnému vyšetření, úzkost z vyšetření, která působí rušivě na schopnost soustředění a další.

Výsledkem je celkový inteligenční kvocient (IQ), který je interpretován podle normálního rozdělení v populaci. Případně znalec může interpretovat jednotlivé subtesty, pokud je to pro popis struktury inteligence vhodné.

Pro úspěšné plánování vraždy, nebo dokonce série vražd, přitom stačí průměrná obecná inteligence, jak potvrzuje např. případ 52-letého nájemného vraha (Schlesinger, 2004), u něhož byly zjištěny pouze průměrné hodnoty IQ, ale praktické uvažování a sociální odhad měl nadprůměrné. Podle Drbohlava (2013) ani obecně uznávaný mýtus o vysoké inteligenci sériových vrahů, budovaný scénáristy a spisovateli, se neukázal jako zakládající se na pravdě. Podle americké studie 171 sériových vrahů dosahovali průměrné hodnoty IQ 98,7, ovšem s tím, že pokud došlo k jejich kategorizaci na organizované a neorganizované, pohybovala se tato hodnota u první skupiny v pásmu mírného nadprůměru, zatímco neorganizovaní sérioví vrazi skórovali spíše na dolní hranici normy.

6.3. Struktura osobnosti obviněného

Nebo také rozčlenění psychiky do určitých komponent, skladba vlastností jedince (Čírtková, 2004b).

Pro forenzní účely se zdá velmi vhodný např. z Eysencka vycházející DOPEN, který kromě pólu extraverte – introverze využívá ještě škálu tzv. psychoticismu a neuroticismu, navíc doplněný o lži skór. Zejména P-skór je zajímavý údaj, protože vyjadřuje míru sociální nepřizpůsobivosti, zatvrzelému chování, agresivitě a hostilitě, sociální necitlivosti a tendenci k psychotickým onemocněním.

Pro forenzní účely je také velmi vhodná MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory). Jeho škály velmi dobře odrážejí některé psychopatické rysy (např. Pd-škála a její vztah k asociálním rysům). Obsahuje několik validizační škál ("?", L, F, K) (Svoboda, 1999). Bohužel je administrace zdlouhavá (550) položek a s nespoupracujícím explorandem může být obtížná. Existuje i zkrácená verze.

Pro popis struktury osobnosti je vhodný model BASIC ID, doporučovaný zejména pro forenzní psychologii. Autorem je americký psycholog Richard S. Lazarus na základě svého závěru, že obecný statistický přístup je často nedostačující, když jde o to posoudit osobnost pachatele (stupeň jeho narušení).

Navrhl model sedmi úrovní neboli komponent osobnosti, které ve svém souhrnu umožňují velmi výstižný popis jedince právě pro účely forenzní diagnostiky a terapie (postupů zvolených k nápravě pachatele).

Výraz BASIC ID je složen z počátečních písmen sedmi úrovní či modalit osobnosti a může být zároveň přeložen jako "základní identita" jedince:

- **Behaviors** - viditelné chování - vystupování, projevy, návyky, gestikulace, problémové chování atd.
- **Affective Processes** - afektivní procesy - tj. city, emoce, nálady.
- **Sensations** - smysly - smyslové vjemy a tělové pocity jako napětí, podráždění, červení, třes, pocení, svědění atd.
- **Images** - imaginace - sny, představy o vlastním chování, fantazie, vnitřní obrazy apod.
- **Cognitions** - kognice - myšlenky, mínění, názory, hodnotové představy, iracionální myšlenky, očekávání.
- **Interpersonal Relations** - mezilidské vztahy - důležité osoby v životě, problémy ve vztazích s druhými lidmi apod.
- **Drugs** - biologická hlediska a funkce - zdravotní stav, výživa, osobní hygiena, drogy...

(Čírtková, 2004b).

6.3.1. Temperament

V rámci posuzování pro forenzní účely se využívá klasické Hippokratovo dělení na sangvinika, cholera, melancholika a flegmatika s tím, že se využívá dvourozměrné škály stability - lability a extravert - introvert. Je zjistitelný mnoha psychometrickými nástroji (např. zmiňovaný DOPEN).

Má vztah k pohotovosti k agresivitě, reakci na zátěž obecně. Temperament sám o sobě není motivačním činitelem.

6.3.2. Rysy

Identifikují se za pomoci všech psychodiagnostických dostupných metod. Mohou mít význam motivační a instrumentální, ne tedy všechny rysy osobnosti nelze považovat za motivy.

Hranice mezi nimi není ostrá a motivačním způsobem se projeví až ve spojení se situačními faktory (Gillernová, Boukalová, 2006).

6.3.3. Charakter osobnosti

Klíčová motivační struktura osobnosti, tj. soubor takových ústředních motivačních vlastností, na nichž závisí, jak se daný subjekt zachová v rozmanitých životních situacích, je spojována s pojmem "charakter" (Mikšík, 1999).

Pro tyto účely je vypracováno nespočet osobnostních dotazníků a posuzovacích (sebeuposuzovacích) škál, je na volbě znalce, jakou si vybere.

Zmíním pro ilustraci třeba BOD (Brněnský osobnostní dotazník), jehož autorem je S. Kratochvíl. Je určen ke kvalitativnímu rozboru dimenzí osobnosti na základě sebeuposuzovací škály. Obsahuje 160 položek týkajících se prožívání a chování, subjektivních psychických obtíží, hodnotové orientace, schopností, vědomostí, zvyků, sexuálního života, emocionality, sebeuspokojení atd.

6.4. Hodnotová orientace

Je velmi důležitá pro zjištění motivu trestného činu i základních motivačních principů jedince. Podle Bedrnové a Nového (2007) patří mezi spolu s potřebami, návyky, zájmy a ideály mezi pět základních zdrojů motivace.

Pro psychologické vyšetření je sice možné využít konkrétní dotazník hodnotové orientace, ale zároveň je reálné, že posuzovaný se bude snažit manipulovat výsledek tak, jak si myslí, že to společnost, soudce nebo znalec chce. Podstatné informace proto znalec získá spíše kombinací více metod, jako např. rozhovoru a Sacksova testu nedokončených vět apod.

Důležité je mít na paměti, že při zjišťování těchto dat je explorand motivován k tomu (a má k tomu možnost), aby svůj obraz (případně sebeobraz) vylepšil. Z psychologického hlediska je zajímavé, a důležité, jaký obraz o své osobě se vyšetřovaný rozhodně znalci prezentovat a v jak velkém rozporu je s jeho jednáním nebo dalšími zjištěnými skutečnostmi. Z míry manipulace s výsledky v tomto testu se dá i nepřímou usuzovat na to, jak fungují jeho ego-

obránné mechanismy, příp. se můžeme dohadovat jaká je pak specifická věrohodnost výpovědi.

Hierarchie hodnot má pro motivaci činu velký význam. Zejména v rozhodnutí, zda čin spáchat, tedy zda hodnota, kterou posuzovaný činem získá je na hodnotovém žebříčku výše než třeba hodnota lidského života, morálky (aktivace motivačního chování). Určuje také směr a zacílenost motivace.

6.5. Agresivita posuzovaného

Selg (1968, cit. podle Heretik, 2004) ve své monografii o diagnostice agresivity rozlišuje 4 skupiny metod:

1. „Testové charakteristiky bez přímého vztahu k agresivitě, jako jsou např. volby barev v Barevném pyramidovém testu nebo některé formální proměnné v Rorschachově metodě (Dzw-řešení).
2. Druhou skupinu tvoří obsahy v projektivních testech (TAT, ROR), přímo anebo nepřímo agresivního charakteru. Výskyt těchto prvků však nemusí být nevyhnutelně symptomem agresivity; v kontextu protokolu může svědčit i o úzkosti, paranoie apod.
3. Třetí skupinu tvoří položky dotazníků a sebehodnotících škál, které však v největší míře podléhají faktoru „sociální poptávky“.
4. největší „blízkostí“ se podle Selga vyznačují behaviorální experimenty, kdy testové chování je totožné s agresí a simulovaná je dokonce i oběť agrese. Jde o experimenty Milgramma a Busse. Proband v nich vystupoval v roli experimentátora, který měl podle vlastního uvážení udělovat elektrické rány „pokusné osobě“, která byla spolupracovníkem výzkumníka. Počet intenzit udělených elektrických ran tvořilo skóre agresivity.“

Úkolem znalce je zjistit, zda má posuzovaný primární sklon k brachiální agresivitě, zda je to jeho typickou nebo častou reakcí, a jakou formou ji projevuje. Agresivita nemusí být primárně spuštěna vysoce agresivními nebo dokonce sadistickými rysy osobnosti, může mít pouze snížený práh frustrační tolerance. Na kontrole agresivity se také do určité míry podílí volní složka.

6.6. Dynamika osobnosti

Osobnost je dynamická struktura. Díky ní můžeme vykládat chování a prožívání člověka, např. jak jedná ve stresu, jak se rozhoduje v konfliktních situacích (Čírtková, 2004a). Patří sem duševní děje, duševní stavy, fakta a události. Jde v ní o motivy, postoje, komplexy, konflikty motivů, frustraci, ego-obranné mechanismy, reakci na stres apod. Obecně vnímáme osobnost jako pevnou konstantní strukturu, ve skutečnosti se však v neustálém pohybu.

6.7. Vývoj osobnosti

Je důležitý z hlediska představy toho, jak a jakými vlivy byla osobnost posuzovaného utvářena. Obvyklejší je dotaz na psychosexuální vývoj posuzovaného, to v případě, že se předpokládá, že se jednalo sexuálně motivovaný čin, kdy sexualita vykazuje nestandardní prvky. Pokud je vyvstane takováto otázka, může být přizván k vypracování posudku i další znalec – sexuolog.

Znalec také posuzuje socializační proces jedince, zejména v případě, kdy má podezření na disociální poruchou osobnosti. Zdrojem dat je zejména osobní anamnéza exploranda a vyjádření jeho blízkých (nejčastěji matky a otce) nebo pedagogů, kteří jej měli v péči.

Heide & Solomon (2006) uvádí, že závažné a dlouhotrvající zneužívání dětí a / nebo zanedbání může vést k biologickým změnám, čímž tito jedinci vystaveni vyššímu riziku spáchání vraždy či jiné formy násilí více než jedinci bez historie týrání. Singer & Hensley (2013) dokonce upozorňují na možné spojení mezi dětským a adolescentním zakládáním ohňů (jako vandalistického činu) a sériové vraždy v dospělosti, a to za použití teorie sociálního učení a na třech případových studiích.

6.8. Schopnost resocializace

V zahraničních zdrojích se spíše setkáváme s pojmem risk assessment a mluví se o riziku recidivy. Naopak v našich zemích je obvyklé posouzení tzv. schopnosti resocializace. Ačkoliv oba přístupy hovoří v podstatě o tomtéž, nebylo by úplně správné mezi ně dát rovnítko. Rozdíl je zejména ve směru přístupu.

Sympatičtější je možná náš přístup, který obsahuje i víru v nápravu a přeučení se kriminálního chování na sociálně akceptovatelné. Bohužel praxí je zatím potvrzeno, že se jedná pouze o teoretickou možnost, současný vězeňský systém působí převýchovně velmi

omezeně, a je funkční pouze v případě, že je odsouzený k takové změně sám vnitřně velmi motivován.

Resocializace je z psychologického hlediska je to proces převýchovy osobnosti založený na učení se novým postojům, normám, hodnotám, názorům a vzorcům chování. Úspěšnost tohoto procesu závisí na míře postojové otevřenosti, na ochotě měnit hodnotovou orientaci, na ochotě podřizovat se novým sociálním normám, přijímat nové vzorce chování, akceptovat autority a ujímat se nových sociálních rolí (Hubálek, 2002).

V ČR dosud znalci otázku schopnosti resocializace hodnotí obvykle jen na základě nestrukturovaných metod. Znalec při tom musí brát v úvahu osobnost posuzovaného, jeho dosavadní vývoj včetně event. kriminální kariéry, sociální vztahy a vazby a prognózu jejich vývoje v době výkonu trestu, případně dosavadní dopad výchovného působení na jedince (Netík, 1994).

V západní odborné literatuře je otázka tzv. *risk assessmentu* více než 3 desetiletí v popředí zájmu forezních odborníků. Byly vyvinuty standardizované metody, jako např. HCR-20 (Historical Clinical Risk Management Scheme²), SVR-20 (Sexual Violence Recidivism), VRAG (Violent Risk Assessment Guide), SPJ (Structured Professional Judgment), PCL-R (Psychopathy Checklist-Revised), RSVP (Risk for Sexual Violence Protocol), RRASOR (Rapid Risk Assessment of Sexual Offence Recidivism), SACJ (Structured Anchored Clinical Judgment), Static-99 aj. (Švarc, 2011).

Suchý et al. (1985) nabízí typologii odsouzených, postavenou na čtyřech faktorech: emočním ladění, úrovni strukturace vnitřních regulativů chování, sociální reaktivitě a asertivnosti. Ty pak tvoří celkem osmi položkovou typologii:

- **Socializovaný odsouzený** - má dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování (svědomí), nízký sklon k agresivním reakcím, je emočně stabilní.
- **Neurotický odsouzený** - má nízkou míru kriminální recidivy, dobře vytvořený systém vnitřních regulativů chování, bývá úzkostný, emočně labilní, inibovaný.
- **Podrobný odsouzený** - přejímá normy skupiny, je snadno manipulovatelný (důvěřivost), s nízkým sklonem k agresivním reakcím.
- **Konformní "moron"** - projevuje se u něj konformnost, těžkopádnost až tupost a podřídivost, jejich trestná činnost je poměrně snadno odhalena, jsou nejslabším článkem.

- **Anxiózní (úzkostný) manipulátor** - je obtížně resocializovatelný, dokáže velmi zdatně manipulovat okolím, je emočně stabilní.
- **Nezdrženlivý, nezvladatelně puzený** - typická je dynamičnost, touha po vzrušení a uspokojení, fascinace okamžikem, kontrola realitou je slabá, riziko recidivy je spíše nepříznivé.
- **Agresivní psychopat** (nesocializovaný agresor) - trestná činnost je založena spíše na osobnostních než na situačních faktorech, typický je nedostatečně zformovaný systém vnitřních regulativů chování, bývá egocentrický.
- **Hostilní** - je nepřátelsky zaměřený vůči okolí, emočně labilní, má celkem dobře zformovaný systém vnitřních regulativů chování, činy jsou zejména agresivní povahy, méně akceptuje trest.

6.8.1. Predikce rizika recidivy založená na motivačním spektru (Schlesinger, 2004)

Budoucí **environmentálně (nebo sociálně) stimulované vraždy** záleží z velké části na okolnostech, interpersonálních vztazích a systému hodnot, který uznávají v závislosti na spáchání činu nebo po skončení uvěznění. Znamená to, že osoby, které spáchaly nájemnou, kultovní vraždu nebo vraždu v rámci gangu, budou jednat podobně, pokud se vrátí do stejných nebo podobných podmínek nebo sociálních vlivů, ve kterých se nacházely v době spáchání činu.

Situačně podmíněné vraždy jsou nejběžnější a mají také nejlepší prognózu, co se týká rizika recidivy.

Životní styl **impulzivně podmíněných vrahů** je charakterizován nepředvídatelností, spontánností a předchozí vícenásobnou asociální činností. Ve většině případů neoplývají zdroji k modulaci své emocionality a kontrole svého jednání. Je tedy pravděpodobné, že budou rozvíjet svůj způsob kriminálního jednání.

Katatymní a kompulzivní vrahové se sexuálním motivem vraždy vykazují mnohem vyšší riziko opakování než environmentálně, situačně a impulzivně podmíněné. Obecně se dá říct, že vraždy se sexuálním podtextem mají nejvyšší riziko opakování. Pravdou ale je, že i když katatymní násilné činy jsou zpravidla izolované a jednorázové, může po letech dojít k opakování, pokud je subjekt vystaven podobnému emocionálnímu konfliktu jako u vraždy

předchozí. Akutní katatymní činy vraždy nelze předvídat, ale osoby s takovou nálepkou by měly být po propuštění dále sledovány.

Vrahové s nejhorší prognózou jsou právě ti, kteří spáchali kompulzivní vraždu, zejména pokud obsahovala znaky rituálního chování. Nezabíjejí na základě psychotických symptomů, sociálního vlivu, tlaku situace nebo nevyřešeného konfliktu. Jejich vnitřní potřebou a pudem, který je ovládá, je najít oběť. Jsou to nejnebezpečnější vrahové, a riziko opakování je vysoké.

Naprostě správná predikce budoucího asociálního chování není možná. Největší chybou bývá záměna nebezpečnosti s psychózou.

Přesto je v konečné analýze kriminálního činu nutné využití klinické zkušenosti než pouze rutinní přístup práce podle zmíněného postupu.

6.9. Věrohodnost výpovědi

Pojem věrohodnost výpovědi vyjadřuje míru souladu výpovědi se skutečností. Při posuzování věrohodnosti výpovědi se posuzuje věrohodnost obecná a věrohodnost specifická (speciální).

Pod obecnou věrohodností rozumíme schopnost správně vnímat, uchovat v paměti a přesně reprodukovat, bez zkreslení skutečnost, lze ji charakterizovat jako určitou komplexní psychologickou charakteristiku osobnosti. Hraje zde roli rozumová složka osobnosti, kvalita percepce, paměť a duševní zdraví.

Specifická věrohodnost se týká samotné konkrétní výpovědi ke konkrétní situaci nebo činu.

Výpověď svědka se zkoumá z mnoha hledisek, porovnává se časová osa líčení svědectví, sleduje se, zda splňuje kritéria stanovená jako příznaky pravdivého líčení události. Zkoumají se možné důvody křivé výpovědi, schopnost sugesce a autosugesce svědka, jeho postoj k události, verbální i neverbální projevy.

Vztah mezi obecnou a specifickou věrohodností není symetrický. i obecně nevěrohodná osoba může v konkrétní situaci podat věrohodnou výpověď. Naopak obecně vysoce věrohodná osoba může za určitých okolností vypovídat křivě (Čírtková, 2004a).

Role obviněného je podstatně rozdílná od obvyklých vzorců chování. Zpravidla vyvolá úzkost a nejistotu, a tím aktivuje obranné mechanismy osobnosti. Subjekt si jejich aktivaci většinou neuvědomuje. Uplatňují se zejména (a) *racionalizace* – ospravedlnění nebo zdůvodnění trestného činu tak, aby se jevil přijatelněji, (b) *izolace* – oddělení reálně popisovaného chování od odpovídajících (často neúnosných) emocí, (c) *vytěsnění* traumatizujících prožitků,

(d) *odčinění* – snaha utišit výčitky svědomí a pocit viny jiným, mravně žádoucím (Netík, 1994).

V současnosti patří k nejpoužívanějším schéma Raskina a Stellerera (cit. podle Netík, 1997), kteří navrhli integrované schéma obsahující 19 znaků utříděných do 5 obecných kategorií:

I. Obecné charakteristiky:

- Logická struktura
- Nestrukturovaná produkce
- Množství detailů

II. Specifické obsahy:

- Zakotvení v kontextu
- Popis interakcí
- Reprodukce konverzace
- Neočekávané komplikace během incidentu

III. Zvláštnosti obsahu:

- Nadbytečné detaily
- Neobvyklé detaily
- Přesně sdělované chybně pochopené detaily
- Vnější příbuzenské asociace
- Vylíčení vlastního psychického stavu
- Psychický stav přisuzovaný pachateli

IV. Obsahy ve vztahu k motivaci a výpovědi:

- Spontánní opravy
- Přiznání mezery v paměti
- Uvádění pochybností o vlastní výpovědi
- Sebeobviňování
- Omlouvání pachatele

V. Deliktově specifické elementy:

- Detaily specifické pro delikt.

Velkou roli při posuzování výpovědi vyšetřovateli, soudním znalcem a v konečné fázi soudcem hraje interpersonální percepce. Ta není plně uvědomovaná, a může při ní docházet k řadě chyb, jako jsou efekt prvního dojmu, haló-efekt, protipřenos, princip projekce, efekt zakotvení, Pygmalion efekt, sociální stereotypy.

Zkreslení na základě interpersonální percepce lze předcházet za pomoci sebepoznání posuzujícího, schopnosti empatie a záměrné a vědomé kontroly výsledků interpersonální percepce (Porada, 2001).

Verbální a neverbální kritéria věrohodné výpovědi (Čírtková, 2004a):

Verbální (obsahová) kritéria můžeme rozdělit na tři druhy:

- kritéria reality
- kritéria struktury výpovědi
- kritéria fantazijní produkce

Některá vybraná kritéria, svědčící spíše pro křivou výpověď:

- Součástí výpovědi jsou detaily, které v průběhu činu musely být vnímány. Líčení pachů, zvuků se ve vylhané výpovědi objevují jen vzácně.
- Lhář má spíše tendenci zůstat i v líčení detailů konstantní a stereotypně se opakovat.
- Osoba odmítá rozšířit či doplnit své sdělení, ačkoliv by podle všeho měla a mohla takovými informacemi disponovat.
- Osoba vypustí tu část své výpovědi, která je označena jako rozporuplná a odporující zjištěným skutečnostem bez náhrady.
- Utíká od podstatných otázek, zamlžuje nepodstatnými detaily, chybí spontánní „vyhrklé“ detaily.
- Osoba klade otázky vyslýchajícímu.

- Uvádí vágní, nepřesné formulace.
- Lhář má blíže k extrémům v chování, stylizuje se do servilní role nebo se naopak stává drzým, útočným, obě polohy se mohou střídát.
- Freudovské signály jako třeba přeroknutí.
- Neutříděné líčení děje ve skocích.

Z neverbálních kritérií to pak mohou být:

- Nesoulad a dynamika verbálních a neverbálních signálů.
- Strukturální zlom při přechodu z pravdivé části výpovědi k části nepravdivé.
- Absence přirozeného emocionálního pohnutí, nebo nápadné přehrávání emocí. Je ale třeba vzít v úvahu i fakt, že odstřížení se od emocí souvisejících s prožitou situací může být i obranným mechanismem pro zvládnutí traumatického zážitku.

6.10. Další otázky na znalce

Dalšími běžnými otázkami, které ale směřují opět k soudnímu znalci – psychiatrovi nebo sexuologovi jsou otázky na návrh formy a délky ochranné léčby, nebo užití relativně nově zavedené zabezpečovací detence (zákon č. 129/2008 Sb.).

Častý je také dotaz, zda je posuzovaný závislý na alkoholu nebo jiných psychotropních látkách, a jakým způsobem mohlo užití těchto látek ovlivnit jeho psychiku vzhledem k činu. Alkohol, případně další formy intoxikace, hrají při násilné trestné činnosti poměrně významnou roli, mimo jiné proto, že snižují také sebeovládací mechanismy, a tím zvyšují pravděpodobnost agresivního jednání.

V případě zjištění užití alkoholu (drogy) před činem znalci zjišťují, zda explorand byl schopen nepožit, a jakým způsobem zjištěná míra intoxikace mohla ovlivnit jednání pachatele v době spáchání činu. Přitom snížení ovládacích a rozpoznávacích schopností pod vlivem alkoholu nebo drog není zákonem uznáváno jako polehčující okolnost, protože si tento stav jedinec přivodil sám o své vůli.

Podle Drtila (1978, cit. podle Netík, 1990) vede dlouhodobý abúzus drog (včetně alkoholu) k postupné degradaci osobnosti, které se projeví ve všech významných sférách chování a prožívání. Dlouhodobé zneužívání některých drog může vést až k akutní toxické psychóze.

Může se objevit i otázka, spadající do oblasti sociální psychologie, jako je například rozbor vztahů mezi spoluobviněnými, svědkem a obviněným apod.

Obligátně se vyskytuje i otázka, zda existují další zjištění znalců, které považují za nutné v posudku uvést. Zde je prostor pro psychologa, aby uvedl např. některé psychologicky nápadné rozpory ve výpovědích, nebo nabídl psychologicky pravděpodobnější interpretaci. Přesto musí mít stále na mysli maximální objektivitu, ctít presumpci nevinny a vyhnout se jakéhokoliv soudu o vině či nevině – to přísluší soudci. Pokud posudek vypracovávají dva znalci, mohou sem uvést i to, že spolu v některém bodě nesouhlasí.

Zatím neexistuje žádná norma, podle které by měl zadavatel znaleckého posudku formulovat své otázky na znalce. Unie soudních znalců a tlumočnicků se ve spolupráci s policií a soudy snaží o určitou standardizaci, která ale není závazná. Znalec proto musí pečlivě zvážit, zda mu přísluší z titulu jeho odbornosti na dotaz, který je mu adresován, odpovědět, protože pokud překročí meze své specializace, může být pokutován.

7. Soudní znalec – psycholog

Pro správné posouzení případu a spravedlivé rozhodnutí ve věci potřebuje soudce případ podrobně posoudit na základě co největšího množství relevantních informací. Jedním z pramenů je také znalecký posudek, který má hodnotu svědectví. Vypracovává jej soudní znalec, osoba s příslušnou kvalifikací a praxí, jejíž jmenování a funkce se řídí zákonem č.36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících ve znění zákona č. 444/2011 Sb., a podle vyhlášky ministerstva č.37/1967 Sb. o provedení zákona o znalcích a tlumočnících (Škoch, 2012).

O jmenování znalcem při splnění zákonných podmínek člověk buď požádat, nebo je navržen státním orgánem, vysokou školou, vědeckou institucí, případně jinou oprávněnou organizací.

Po jmenování znalec skládá znalecký slib do rukou toho, kdo jej jmenoval, je zapsán do Seznamu znalců a tlumočnicků, vybaven znaleckým průkazem, razítkem a velkou odpovědností. Titul soudního znalce se skládá z oboru, odvětví a případně specializace. Psychologie není vedena jako samostatné odvětví. Je pouze specializací, spadající pod odvětví psychiatrie a obor zdravotnictví. Celý titul tedy zpravidla zní „soudní znalec z oboru

zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace (např.) "klinická psychologie". Znalec může vykonávat svou praxi ve i více oborech.

Zvláštním způsobem jmenování znalce je tzv. **ad hoc** jmenování, tedy jednorázové jmenování pro jeden konkrétní soudní případ. Tohoto institutu se využívá zejména v případech, že zadavatel potřebuje znalecké svědectví odborníka s velmi specifickými znalostmi a zkušenostmi.

V případě závažných trestných činů, jako je například vražda, bývá vypracováním posudku o duševním zdraví obviněného zpravidla pověřena dvojice psychiatr a psycholog (obvykle klinický, ale není to podmínkou), případně větší množství soudních znalců specialistů. Trestní řád totiž umožňuje přibrat více znalců při „posuzování skutečnosti zvláště důležité“ (§ 105 odst. 4 tr. ř.), což vražda nepochybně je. Posudek odevzdávají jako společný.

Ve velmi závažných nebo komplikovaných případech může zadavatel požádat o ústavní znalecký posudek, který vypracovávají odborníci pověřeného ústavu na základě rozhodnutí vedoucího ústavu, přitom sami nemusí být jmenovanými soudními znalci.

Ačkoliv má posudek stejnou váhu jako jiná svědectví, a soudce jej pro své rozhodování nemusí brát v potaz, většinou je soudem akceptován a má velkou význam pro případné zproštění obžaloby, nebo výši rozsudku. Znalecký posudek na duševní zdraví pachatele také bývá tím prvním, co obviněný, nebo jeho advokát, zpochybňuje.

Nejčastějšími námitkami bývají nedostatečná doba vyšetření, a zpochybnění posudku prohlášením pachatele, že úmyslně na všechny nebo některé otázky odpovídal špatně. Je pak na zkušenostech znalce a pečlivém zdokumentování vyšetření, aby obhájil před soudem správnost a odbornost svého posudku. Znalec se zpravidla účastní soudního líčení, ve kterém jsou soud i obě protistrany seznámení s jeho obsahem.

7.1. Úloha znalce-psychologa při vypracování posudku

O'Donnohue, Beitz & Levensky (2004) rozdělují základní funkce znalce s psychologickou specializací na tři hlavní oblasti:

1. **Podání popisného stanoviska** - jedná se psychologickou charakteristiku exploranda, založenou na zjištěních, které psycholog v průběhu vyšetření identifikoval, a to na základě všech dostupných metod. Znalec by si měl dát při popisu pozor na používání terminologie ("id", "sebeaktualizace" apod.), která je navázána na konkrétní

psychologické paradigma z toho důvodu, že by teoreticky mohlo dojít k napadení posudku z pohledu "neplatnosti" teorie, jejíž metody znalec využil.

2. **Podání prediktivního stanoviska** - týká se zejména schopnosti resocializace obviněného.
3. **Podání vysvětlujícího stanoviska** - poskytuje důvody, proč se znalec domnívá, že jsou věci tak, jak tvrdí, např. vysvětlení motivace. Protože v psychologii existuje jen výjimečně kauzální závislost, používá se formulace na základě pravděpodobnosti.

7.2. Struktura znaleckého posudku

Znalecký posudek si ponechává z velké strukturu psychologického vyšetření, jak ho známe z jiné psychologické praxe, tj. obsahuje základní identifikační údaje, anamnézu (rodinnou, osobní), aktuální stav, rozhovor, výsledky psychometrických vyšetření a jejich interpretace, závěr. Zároveň je ale doplněn o výpis ze spisu, ve kterém se objevují všechny psychologicky a psychiatricky významné údaje, důležité pro vypracování posudku.

Pod aktuální stav se zahrnuje i vyjádření exploranda k trestné činnosti, ze které je obviněn. Někteří posuzovaní ji popíší ochotně a podrobně, ve své verzi, jiní spáchání trestného činu popřou a pak tento odstavec zůstává bez patřičného obsahu s pouhým konstatováním takové verze. Ani v tomto případě znalec nesklouzává na pozici vyšetřovatele, jeho postoj zůstává nadále přísně neutrální a nezúčastněný (Pavlovský et al., 2001).

Nejpozději v závěru potom znalec uvádí odpovědi na konkrétní dotazy na osobu obviněného, které byly součástí pověření k vypracování znaleckého posudku.

Zadavatel posudku pověřuje znalce zodpovědět všechny otázky, které zadavatel považuje za důležité. Úkolem znalců je odpovědi na ně zapracovat do posudku, přitom ale nejsou oprávněni odpovídat na ty, které nepřísluší jejich specializaci, nově (od 1. ledna 2012) i pod hrozbou finanční sankce.

Nejčastějšími otázkami na znalce-psychologa jsou:

- Jaká je úroveň a struktura intelektových funkcí pachatele?
- Jaká je struktura osobnosti pachatele?
- Jakou osobností je pachatel z hlediska typologie, temperamentu, charakteru a zájmů?
- Jaká je hodnotová orientace pachatele?
- Jaká je úroveň a jaké je ovládnutí agresivity pachatele?

- Jaký je psychosexuální vývoj a preference pachatele?
- Jaká je motivace pachatele z psychologického hlediska?
- Jak reaguje pachatel na stresové situace – konflikt, stres, frustraci, deprivaci?
- Jaké jsou převažující psychologické obranné mechanismy pachatele?
- Jaká je sociální úroveň vztahů pachatele?
- Jaká je sociální a občanská adaptace pachatele? (Švarc, 2011)

Forenzní zpráva má ale na rozdíl, od klasické psychologické zprávy svá specifika. Hecker & Soular (2004) uvádí zejména

- skutečnost, že zpráva je adresována publiku, které není odborníkem ve znalcově oboru, neměla by tedy používat příliš odborný žargon a terminologii
- zpráva je svým obsahem vztažená ke konkrétnímu případu, např. obvinění z vraždy
- je nepřípustné, aby znalec překračoval meze své odbornosti, např. vyjadřoval svůj právní názor
- znalec si musí být vědom skutečnosti, že své názory v posudku musí být také schopen u soudu obhájit (u nás je napadení posudku znalce již téměř tradičním prvním krokem obhajoby)

Na rozdíl od psychologické neforenzní praxe, není účelem posudku pomoci explorandovi, ale pouze co nejobjektivněji popsat, zhodnotit a vysvětlit jeho osobnost a chování, a to v rámci své odbornosti.

8. Organizovaný zločin

Po listopadu 1989 došlo ke smutně vysokému nárůstu zločinnosti v rámci organizovaného zločinu. Po dlouhé době, kdy stát organizovaně kontroloval a špehoval každého, přišla náhle svoboda. Kromě nesporných pozitiv, které přinesla, se ale objevilo i pár negativ. Jedním z nich je právě rozšíření organizovaného zločinu.

Troufám si tvrdit, že organizovaný zločin vzniká a funguje v těch oblastech, které společnost nedokáže, a v některých případech ani nechce kontrolovat. Z nejrůznějších kauz prosakují informace o propojení struktur mafie i s nejvyššími patry politického světa.

Na našem území začaly operovat i různé zahraniční organizované skupiny, rychle se ale utvořily i „naše vlastní“. Kauza LTO, Orličtí vrazi, Berdychův gang, to jsou názvy velkých kauz, které si asi pamatuje každý z nás.

K odhalení organizovaného zločinu velmi často dojde až ve chvíli, kdy je vyšetřována vražda, která byla v rámci organizovaného zločinu spáchaná.

8.1. Charakteristika organizovaného zločinu

Podle Sikory (2008) je možné organizovaný zločin charakterizovat následujícími identifikačními rysy:

- 1) Na kriminálním jednání spolupracují více než dvě osoby.
- 2) Trestná činnost je páchána úmyslně.
- 3) Je zaměřená na dosažení zisku (zločinecký průmysl).
- 4) Fungování organizace je soustavné a dlouhodobé.
- 5) Činnost skupiny je plánována a existuje při ní dělba úkolů.
- 6) Má hierarchickou strukturu, vlastní normy, pravidla, konspirace.
- 7) Existuje snaha o legalizaci výnosů z trestné činnosti („praní špinavých peněz“).
- 8) Organizace jako taková může disponovat větším majetkem, který využívá pro zefektivnění své činnosti - jak investicí do vybavení, tak třeba za pomoci úplatků.
- 9) Používá vnější ochranné mechanismy, jako již zmíněnou korupci, zastrašování, likvidaci konkurenčních skupin, ale také ovlivňování politiky, médií, veřejné správy a ekonomiky.
- 10) Může se natolik rozrůst, že nabere mezinárodní formát.

Vyšší pozice zaujímají lidé bohatí, mají rozsáhlé kontakty, mohou být vzdělaní. Většinou jsou netrestaní, naopak na nejnižších stupních organizace se vyskytují obyčejní zloději, vrazi, vyděrači, násilníci, pasáci, dealeři apod. (Sikora, 2008).

Pro rok 2007 odhadlo Policejní prezidium, že na území české republiky operovalo asi 75 organizovaných skupin, které měli kolem 2000 členů (Cejp, 2010).

8.2. Vraždy v rámci organizovaného zločinu

Většinou souvisí s bodem 9) výše uvedeného seznamu, tedy se zastrašováním a likvidací konkurence nebo nepohodlných osob. U Neapolské Camorry je ale například úkladná vražda součástí přijímacího rituálu nováčků do organizace (Sikora, 2008).

U organizovaného zločinu se také nejčastěji setkáváme s termínem nájemná vražda.

8.2.1. Nájemná vražda

Jedná se o zavraždění osoby na objednávku. Vrah svou oběť zpravidla nezná, nestýká se sní (i kvůli ztížení vyšetření) a nemá k ní žádný vztah. Je mu vybrána „zadavatelem“ a nájemný vrah ji vnímá jako „práci“, za kterou získá poměrně vysokou finanční odměnu. V našich podmínkách se obvykle považuje se za podnikatele, pracovníka soukromých legálních či nelegálních bezpečnostních služeb, za "ochranku" či "bodyguardy". Jeho činy nejsou motivovány duševní chorobou nebo poruchou, ale pouze finanční odměnou a splněním úkolu v rámci organizace. Může svým činem získat i obdiv nebo respekt ostatních členů organizace.

Nemívá za sebou kriminálně typickou rodinnou anamnézu. Primární rodiny takovýchto pachatelů bývají často jsou funkční, a partner, pokud existuje, zpravidla netuší, v jaké činnosti podniká. Při jeho odhalení jsou často rodina i partner šokováni. Osobnostní rysy jsou obvykle v širší normě, zvýrazněné bývají pouze některé psychopatické rysy jako narcismus a nezdrženlivost.

Co je ale hodně defektní, je hodnotová orientace. Nájemní zabijáci pohrdají hodnotami vzdělání, práce, kultury, humanity, ale obdivují fyzickou sílu a tělové schéma, moc a peníze. Projevují se cynicky, arogantně a nadutě, s cílem zakrýt vnitřní nejistotu a prázdnotu. Častá je i neschopnost navázat a udržet hlubší vztah a zaměření na komerční sex (Hubálek, 1999).

9. Závěr teoretické části

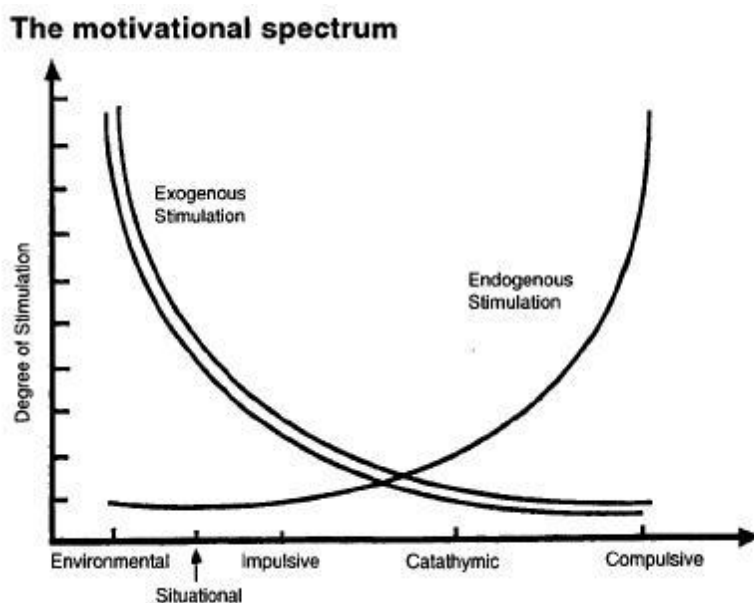
V předchozím textu jsem se snažila rozebrat veškerou problematiku, na kterou jsem mohla narazit nebo narazila při zpracování empirické části. Shrnuté poznatky budou využity pro analýzu dat a jejich interpretaci v části empirické.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

10. Popis výzkumu

Pro výzkum, zaměřený na identifikaci motivace pachatele ke spáchání nejzávažnějšího činu proti společnosti, vraždě, jsem vycházela z metody klasifikace kriminálního jednání pro prognostické účely od autora L. B. Schlesingera (2004). Na základě jeho metody jsem se pokusila vytvořit metodiku, pro snadnější rozřazení jednotlivých případů vraždy do pěti základních skupin: vraždy spáchané pod vlivem okolí (A), situační delikventy (B), impulzivní delikventy (C), katathymní delikventy (D) a kompulzivní delikventy (E).

Vycházím přitom ze základního předpokladu, že na každé motivaci trestného činu, tedy i vraždě, se podílí psychogenní a environmentální podmínky. Míra jejich vlivu je však různá, od minimální k maximální (obr. 1).

Ilustrace 3: Motivační spektrum (Schlesinger, 2004)

Podle této Schlesingerovy klasifikace byl vypracován záznamový arch (Příloha 2) s možností zaškrtnutí markerů pro snadnější identifikaci povahy motivace.

Pro výzkum byly zpracovány údaje z celkem 38 soudně znaleckých posudků, jejichž autorem byl psycholog Slavomil Hubálek, a byly vyhotoveny jako důkazní materiál při reálných případech obvinění z vraždy. Nutno dodat, že se jednalo o obvinění z trestného činu vraždy,

pokusu vraždy a pokusu vraždy ve stádiu příprav. Byly vypracovány v letech 1994 až 2010 a jednalo se o činy, spáchané v letech 1994 až 2009. Některé se týkají zvučných kauz, které mnozí známe i ze sdělovacích prostředků jako „Berdychův gang“, „kauza LTO“, „heparinový vrah“ nebo „kauza Jonák“.

Posudky od jediného znalce byly zvoleny z důvodu konzistence vypracovaných posudků, relativně stálé použití komponované baterie testových metod a také pro jednotnost výstupu dat, se kterými výsledky výzkumu porovnávám.

10.1. Cíle výzkumu

Z důvodu velké zajímavosti posuzovaných kauz a činů, a také z důvodu vysokého podílu vražd v souvislosti s organizovaným zločinem ve vzorku, bude vypracována podrobnější popisná statistika souboru s cílem přiblížit charakter zkoumaného vzorku.

Hlavním cílem výzkumu je porovnání, zda za pomoci Schlesingerovy klasifikace lze identifikovat motivaci explorandů ve vzorku natolik kvalitně, aby byl výsledek porovnatelný s výsledky zkušeného soudního znalce z oboru klinické psychologie.

Dalším ukazatelem, který nás zajímá, je míra shody Schlesingerovy klasifikace s důrazem na prognózu recidivy opět se závěrem znalce na schopnost resocializace.

10.2. Formulace hypotéz

V tomto výzkumu formulujeme celkem dvě hypotézy, které budeme ověřovat.

Zjišťujeme, zda:

- 1) Existuje statisticky významný rozdíl v hodnocení motivace za pomoci metodiky vytvořené na podkladě Schlesingerovy klasifikace a závěru znalce. Resp. testujeme H_{01} : Za pomoci metodiky vycházející z této klasifikace lze odhadnout motivaci natolik kvalitně, aby se odhad vyrovnal zkušenému soudnímu znalci.
- 2) Pokud nplatí první hypotéza (není zamítnuta H_{01}), zjišťujeme, zda existuje statisticky významný rozdíl mezi prognózou recidivy vyplývající ze Schlesingerovy klasifikace a vyjádřením znalce k možnostem resocializace.

10.3. Základní popis vzorku

Vzorek byl získán zpracováním všech posudků znalce na obviněné z trestného činu vraždy (dokonané, ve stádiu přípravy a ve stádiu pokusu). Časově byl ohraničen na spodní hranici dobou, kdy znalec začal zpracovávat své posudky na PC (a tím je měl možnost i archivovat) a termínem, kdy došlo ke sběru dat, tedy rokem 2010. Z celkového počtu 46 posudků, které byly k dispozici muselo být nakonec 8 vyřazeno pro neúplnost nebo poškození souboru.

Zkoumaný vzorek obsahuje celkem 38 osob, které byly psychologicky vyšetřeny v souvislosti se svým obviněním. Genderové složení je následující:

ženy	muži
3	35

Celkový počet žen ve vzorku je sice velmi malé číslo, takže je irelevantní posuzovat skupinu žen a mužů zvlášť, nicméně svým podílem 7,9 % je srovnatelný s údajem o poměru žen odsouzených za vraždu za rok 2012 (8,1 %) dle oficiálních statistik Vězeňské služby ČR. Podíl cizinců ve vzorku byl 21% (8), tři z nich byli natolik adaptovaní na život v ČR, že vyšetření i výslechy probíhaly v češtině.

Věkové rozpětí je 17 až 56 let, je tím míněn věk v době spáchání vraždy, případně první vraždy. K samotnému posuzování znalcem nemuselo dojít vzápětí po činu. V podstatě se tak stalo pouze v případě jednoznačných a relativně jednoduchých zločinů s jedním pachatelem. V ostatních případech se vyšetřování trestného činu může dle složitosti případu táhnout několik měsíců i let. Znalecký posudek na pachatele vraždy je zadáván zpravidla až v konečné fázi vyšetřování nebo v průběhu soudního procesu. Znalec může být ale přizván k výslechům obžalovaného hned v první fázi po zadržení. Nejdelší prodlevu mezi spácháním trestného činu vraždy a jeho posouzení znalcem pro účely soudu bylo v našem vzorku 12 let, a bylo způsobeno útekem pachatele do zahraničí. Nejkratší pak řádově v jednotkách měsíců.

Posudky byly rozděleny do dvou částí. Na základě výpisu ze spisu, rozhovoru s obviněným a výsledků psychometrických metod se prováděla identifikace motivace obviněného dle metodiky, zpracované podle Schlesingerovy koncepce.

Druhá část posudku, obsahující znalcovu interpretaci výsledků a závěr, včetně jednoznačných odpovědí na zadavatelovy otázky, byla použita zvláště pro účel srovnání znalcových závěrů se závěry, získanými za pomoci metodiky.

Byly použity následující metody:

- 1) Pro zhodnocení kvality motivace na škále environmentálně stimulovaných činů až psychologicky stimulovaných (viz. Ilustr. 3) byla vytvořena vlastní metodika, a to na základě Schlesingerovy klasifikace antisociálního chování pro prognostické účely. Za pomoci této klasifikace byly identifikovány znaky, které provází jeden z pěti motivačních intervalů:

typ motivace	označení
vraždy stimulované environmentálně	A
situační vrahové	B
impulzivní vrahové	C
katathymní vrahové	D
kompulzivní vrahové	E

Na základě převažujících identifikačních znaků, vytěžených ze soudně znaleckého vyšetření a výpisu ze spisu, byla určena výsledná motivační skupina, do které byl explorand zařazen. V případě, že určení na základě markerů nebylo jednoznačné, bylo zařazení provedeno na základě subjektivního přiklonění se autorky práce k převažujícímu vlivu motivace (na škále environmentální – intrapsychické vlivy).

2) Soudní znalec při svém vyšetření používal standardně baterii následujících metod:

- **Klinický rozhovor**
- **Pozorování**
- **Ravenův test progresivních matic (standardní)**
- **Eysenckův osobnostní dotazník ve verzi DOPEN**
- **Rorschachův test**
- **Kresba lidské postavy (FDT), kresba stromu, zkouška písma**
- **Sacksův test nedokončených vět**

3) V některých případech, kdy si to situace a potřeby zadavatele znaleckého posudku vyžádaly, znalec zvolil i další psychometrické metody:

- Hand test
- Brněnský osobnostní dotazník (BOD)
- Tematicky apercepční test (TAT)
- WAIS-R
- Test Reyovy figury

11. Výzkumná data a výsledky

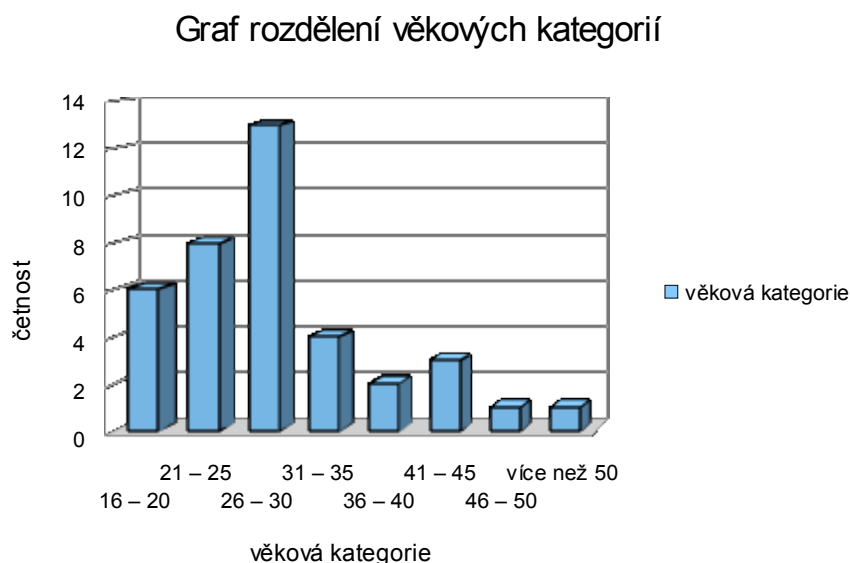
Při analýze dat, získaných ze vzorku, jsme z hlediska statistiky naráželi na jeden problém. Většina dat je svou povahou kvalitativní. Proto jsme měli i pro testování obou hypotéz zúžený výběr testovacích metod. Nakonec byly na základě povahy získaných dat vybrány Wilcoxonův párový test a jeho znaménková modifikace.

Pro popisnou statistiku vzorku bylo možné využít i některé kvantifikované údaje, jako je věk, zjištěná hodnota IQ a skórování na škálách P, E, N a L v testu DOPEN.

11.1. Popisná statistika vzorku

11.1.1. Věkové složení

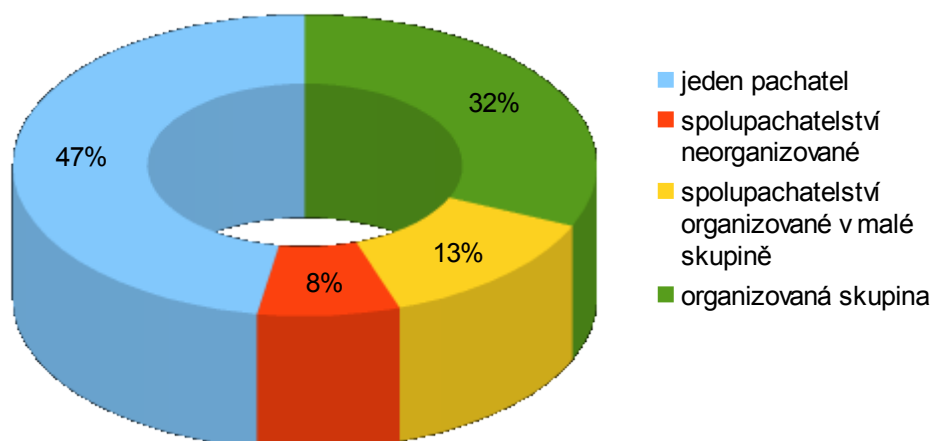

Ilustrace 4: Graf rozdělení věkových kategorií

Jak již bylo uvedeno, ve zkoumaném vzorku byl celkový věkový rozsah explorandů v době (údajného) spáchání trestného činu vraždy 17 – 56 let, s průměrem 28,97 let ($s = 8,17$). Skupina byla rozdělena na celkem 8 věkových intervalů, jak je vidět z grafu, maximální vražedná kriminální aktivita byla zaznamenána mezi 26 a 30 rokem, pak četnost vrahů v dalších věkových skupinách poměrně prudce klesá. Pro zajímavost uvádím, že ze tří žen, které zkoumaný vzorek obsahuje, patří dvě do věkové kategorie 26 – 30 let. Registrujeme i nepatrné zvýšení počtu vrahů ve věkové kategorii 41 - 45 let.

11.1.2. Složení zkoumaného vzorku podle organizovanosti tr. činu vraždy

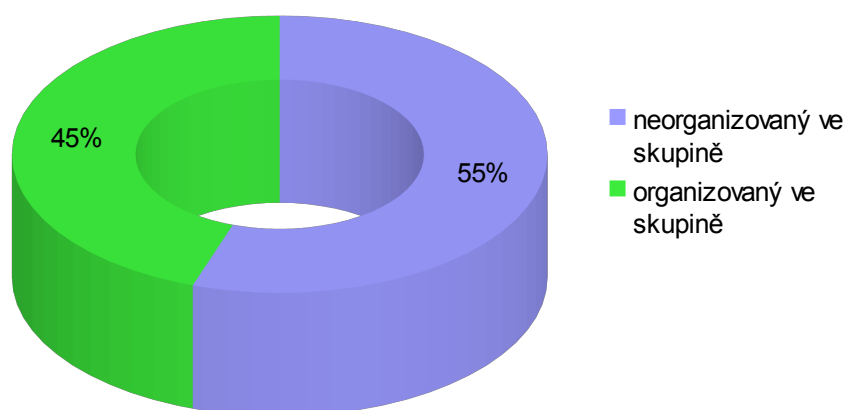
Rozdělení pachatelů podle míry organizovanosti zločinu

Ilustrace 5: Graf rozdělení pachatelů podle míry organizovanosti zločinu

Zkoumaný vzorek byl atypický svým zvýšeným počtem obviněných z vraždy v rámci organizovaného zločinu. V našem vzorku bylo takovýchto obviněných zastoupeno téměř třetinou (31,6 %). Kvalitativním rozbořením dat bylo navíc zjištěno, že dalších 13,2 % vzorku splňuje také kritéria pro organizovaný zločin, ačkoliv v rámci obvinění bylo zmíněno pouze spolupachatelství. Přitom podle statistik Policie ČR za roky 2000 až 2012 vyplývá, že podíl vyšetřovaných osob za vraždu na objednávku byl pouze 2,1 % z celkového počtu vyšetřovaných pro vraždu.

Organizovanost ve skupině

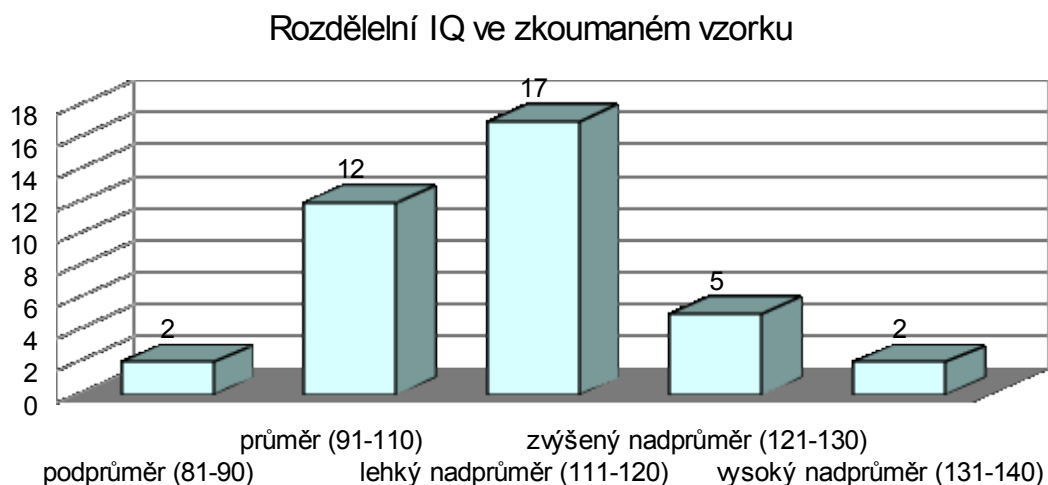
Ilustrace 6: Organizovanost ve skupině

Pokud vzorek rozdělíme na dvě skupiny podle toho, zda pachatelé byli nějakým způsobem organizováni ve skupině (3 a víc spolupachatelů, dělba úkolů), rozpadne se nám základní soubor na dvě přibližně stejně velké části. Toho využijeme u dalších popisných statistik. Budeme využívat označení "**organizovaní**" v tom smyslu, že byli při vraždě organizováni ve skupině 3 a více spolupachatelů; a "**neorganizovaní**" v tom smyslu, že explorandi vraždili samostatně nebo spolu s jedním spolupachatelem. Především, že toto dělení nemá nic společného s dělením sériových vrahů, popsaným v kapitole 5.2.4.

Ilustrace 7: Podíl vyšetřovaných nájemných vrahů z celkového počtu vyšetřovaných (zpracováno podle údajů Policie ČR)

11.1.3. Rozdělení IQ ve vzorku

Ilustrace 8: Rozdělení IQ ve zkoumaném vzorku

IQ bylo v celém vzorku měřeno za pomoci Ravenových progresivních matic. Nejobsazenější kategorie klasifikace inteligence byly průměrná (31,6 %) a mírně nadprůměrná (44,7%). Průměrné IQ celého zkoumaného vzorku bylo 110,8 (tedy úplně na spodní hranici mírného nadprůměru). Pokud rozdělíme zkoumaný vzorek podle organizovanosti ve skupině, je průměrná IQ hodnota "organizovaných" vrahů 112,8 ($n = 17$) a "neorganizovaných" 109,2 ($n = 21$). Rozdělení neodpovídá IQ rozdělení v populaci ($t = 5,2 > t_{0,05}$), které má průměrnou hodnotu 100.

11.1.4. Rozdělení podle fáze trestného činu vraždy

	počet	%
Obvinění z trestného činu vraždy – fáze	příprava	4 10,53%
	pokus	7 18,42%
	dokonaný čin	26 68,42%

Tabulka 1: Rozdělení podle fáze tr. činu

Jak je z tabulky patrné, většina posuzovaných byla obviněna z dokonaného trestného činu vraždy.

11.1.5. Popis testovaného souboru - skórování v testu DOPEN

Dimenze psychoticismu

DOPEN (n = 33)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
P	zvýšený	6	14
	normální	5	2
	snížený	6	0

Tabulka 2: Skórování vzroku v DOPENu (P)

Zejména z tabulky 3 je zřetelné, že se skórování u obou skupin pachatelů velmi liší. Skupina "organizovaných" pachatelů skórovala průměrně, nad i pod průměrem víceméně rovnoměrně, i když jje tu nepatrná známka dichotomie mezi skórováním zvýšeným a sníženým. Naopak skupina "neorganizovaných" velmi výrazně častěji skórovala na škále psychoticismu zvýšeně.

DOPEN (n = 33)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
P	zvýšený	35,29%	87,50%
	normální	29,41%	12,50%
	snížený	35,29%	0,00%

Tabulka 3: Skórování vzroku v DOPENu (P) - podíl

Dimenze extraverze

DOPEN (n=33)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
E	extravert	4	5
	nevyhraněný	6	7
	introvert	7	4

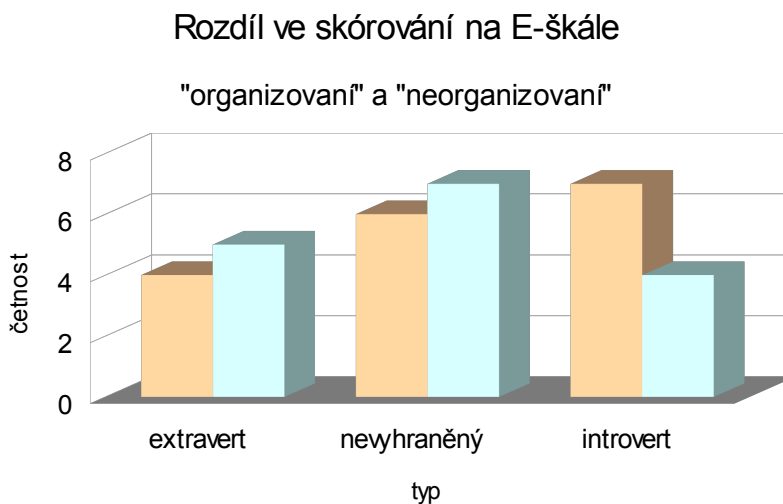
Tabulka 4: Skórování vzroku v DOPENu (E)

I zde je mezi oběma skupinami mírná odlišnost. "organizovaní" mají největší zastoupení ve skupině introvertních jedinců, "neorganizovaní" jsou nejvíce zastoupeni ve skupině extravertně nevyhraněných. Přesto je z obou tabulek patrný posun skupiny "neorganizovaných" směrem k extraverci a "organizovaných" k introverzi.

DOPEN (n=33)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
E	extravert	23,53%	31,25%
	nevyhraněný	35,29%	43,75%
	introvert	41,18%	25,00%

Tabulka 5: Skórování vzroku v DOPENu (E) - podíl

Následující graf to ilustruje názorně.

Ilustrace 9: Rozdíl ve skórování na E-škále (oranžová = organizovaní, světle modrá = neorganizovaní)

Dimenze neuroticismu

DOPEN (n = 33)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
N	zvýšený	12	12
	normální	3	4
	snížený	2	0

Tabulka 6: Skórování vzroku v DOPENu (N)

Obě skupiny mají tendenci skórovat zvýšeně na škále neuroticismu, o neorganizovaných je ale patrný větší posun směrem k vysokým hodnotám skóru než u "organizovaných".

N	zvýšený	70,59%	75,00%
	normální	17,65%	25,00%
	snížený	11,76%	0,00%

Tabulka 7: Skórování vzroku v DOPENu (N) - podíl

Lži skór

DOPEN (n=32)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
L	zvýšený	2	1
	normální	12	12
	nízký	2	3

Tabulka 8: Skórování vzroku v DOPENu (L)

DOPEN (n=32)		„organizovaní“	„neorganizovaní“
L	zvýšený	12,50%	6,25%
	normální	75,00%	75,00%
	nízký	12,50%	18,75%

Tabulka 9: Skórování vzroku v DOPENu (L) - podíl

V tomto parametru jsou rozdíly mezi oběma skupinami velmi malé.

Průměrné hodnoty skóru v jednotlivých škálách

průměrné hodnoty		„organizovaní“	„neorganizovaní“	celkem
DOPEN	P	2,8	5,6	4,2
	E	12,9	13,6	13,3
	N	9,3	14,8	12,1
	L	7,3	7,1	7,2

Tabulka 10: Průměrné hodnoty skóru pro "organizované", "neorganizované" a celkem

U obou skupin je v průměru patrné zvýšené skórování na P a N škále.

11.1.6. Syndrom slabého "já"

Se skórováním v DOPENu souvisí i další proměnná. Znalec sám definuje jev, zvaný jako **syndrom slabého "já"**, jako jev, kdy explorand skóruje vysoko na škále psychotocismu i neuroticismu (9 -10 percentil) dotazníku DOPEN. Podíly explorandů z obou skupin uvádí následující tabulka.

„organizovaní“		zvýšený	nezvýšený
Syndrom slabého „já“	P + N	3	14
	N + P (%)	17,65%	82,35%
„neorganizovaní“		zvýšený	nezvýšený
Syndrom slabého „já“	P + N	8	8
	N + P (%)	50,00%	50,00%

Tabulka 11: Syndrom slabého "já"

Z tabulky je patrné, že skupina "organizovaní" že je mezi oběma skupinami opět výrazný rozdíl, ve skupině "neorganizovaných" vrahů jím trpí každý druhý, ve skupině "organizovaných" každý pátý až šestý explorand.

11.1.7. Podíl osob s narcistickými rysy ve vzorku

„organizovaní“ (n = 17)		narcistické rysy	bez narc. rysů
narcismus/agresivita	agresivní rysy	6	2
	bez agresivních rysů	7	2
„neorganizovaní“ (n = 21)		narcistické rysy	bez narc. rysů
narcismus/agresivita	agresivní rysy	12	4
	bez agresivních rysů	0	5

Tabulka 12: Zastoupení narcistických a agresivních rysů

V kapitole 5.2.4. je zmiňována možná spojitost mezi narcismem a agresivitou.

V tabulce 12 a 13 uvádím jejich výskyt ve vzorku u obou skupin.

Opět vykazuje skupina "neorganizovaných" zvýšení výskytu obou rysů současně, oproti

„organizovaní“ (n = 17)		narcistické rysy	bez narc. rysů
narcismus/agresivita	agresivní rysy	35,29%	11,76%
	bez agresivních rysů	41,18%	11,76%
„neorganizovaní“ (n = 21)		narcistické rysy	bez narc. rysů
narcismus/agresivita	agresivní rysy	57,14%	19,05%
	bez agresivních rysů	0,00%	23,81%

Tabulka 13: Zastoupení narcistických a agresivních rysů - podíl

skupině "organizovaných". V našem vzorku je navíc spojení výskytu narcistických rysů a zvýšené agresivity u skupiny "neorganizovaných" stoprocentní.

11.1.8. Diagnoza dissociální porucha osobnosti

		organizovaní	neorganizovaní
dissociální osobnost	ano	5	11
	ne	12	10
		organizovaní	neorganizovaní
dissociální osobnost	ano	29,41%	52,38%
	ne	70,59%	47,62%

$n_o = 17$ $n_n = 21$

Tabulka 14: Diagnoza dissociální porucha osobnosti

Tabulka 14 nám ukazuje četnostní a procentuální výskyt této diagnózy v našem vzorku u obou skupin. Výskyt u "organizovaných" je nižší než u "neorganizovaných".

11.1.9. Zastoupení motivace určené podle Schlesingera ve vzorku

Tabulka ukazuje absolutní četnost zastoupení ve vzorku, rozděleného na dvě skupiny

Schlesingerova typologie motivace		organizovaní	neorganizovaní
Typ motivace	pod vlivem okolního prostředí	15	1
	situačně podmíněná	1	8
	impulzivní	1	5
	katathymická	0	6
	kompulzivní	0	1

Tabulka 15: Typ motivace podle Schlesingera "organizovaných" a "neorganizovaných".

Schlesingerova typologie motivace		celkem
Typ motivace	pod vlivem okolního prostředí	16
	situačně podmíněná	9
	impulzivní	6
	katathymická	6
	kompulzivní	1

Tabulka 16: Typ motivace podle Schlesingera pro celý soubor

Tabulka 16 ukazuje výsledek u celého zkoumaného vzorku. Jak je vidět, jeho složení je výrazně ovlivněno řazením "organizovaných" vrahů nejvíce do skupiny s motivem ovlivněným okolním prostředím.

Schlesingerova typologie motivace		organizovaní	neorganizovaní
Typ motivace	pod vlivem okolního prostředí	88,24%	4,76%
	situačně podmíněná	5,88%	38,10%
	impulzivní	5,88%	23,81%
	katathymická	0,00%	28,57%
	kompulzivní	0,00%	4,76%

Tabulka 17: Typ motivace podle Schlesingera - podíl

Schlesingerova typologie motivace		celkem
Typ motivace	pod vlivem okolního prostředí	42,11%
	situačně podmíněná	23,68%
	impulzivní	15,79%
	katathymická	15,79%
	kompulzivní	2,63%

Tabulka 18: Typ motivace podle Schlesingera pro celý soubor -podíl

Jak je vidět, mezi oběma skupinami je opět výrazný rozdíl. "Organizovaní" se výrazně více účastnili činů environmentálně ovlivněných, než "neorganizovaní", kteří poměrně rovnoměrně plnili kategorie situačně podmíněných, impulzivních a katathymních činů.

11.2. Testování hypotéz

Pro testování hypotéz byla vytvořena vlastní jednoduchá metodika pro určení motivace, a to na základě Schlesingerova rozdělení motivace na pět typů (vraždy stimulované environmentálně, situační vrahy, impulzivní vrahy, katathymní vrahy a kompulzivní vrahy), které jsou charakterizované mírou vlivu psychogenních a environmentálních faktorů. Schlesinger (2004) uvádí, že motivace, ovlivňovaná zevními i vnitřními faktory je spojitá funkce. Nicméně zatím neexistuje nástroj, který by míru obou vlivů dokázal kvantifikovat.

Proto pracujeme s kvalitativními daty. Za pomoci zaškrtačkové tabulky (Příloha 2) byl u každého jednotlivého posudku identifikován typ motivace dle Schlesingera. Zdrojem dat byl výpis ze spisu a výsledky psychometrických metod. Předpokládáme, že tyto údaje jsou objektivními daty, ze kterých lze čerpat dostatek informací určení typu motivace. V případě nejednoznačnosti výsledku a při rozhodování mezi dvěma typy bylo využito subjektivního posouzení míry vlivu vnějšího a vnitřního prostředí pro výběr jediného typu motivace.

Část posudku s interpretací znalce, shrnutím a závěrem byla posuzována zvláště jako srovnávací data. Zde je výchozí úvahou to, že pro interpretaci a zejména pro závěr posudku, který obsahuje i zhodnocení byla využita klinická a soudně-znalecká zkušenost.

Zdrojem dat bylo 38 soudně-znaleckých posudků z oboru klinická psychologie, ve kterých se znalec v závěru vyjadřuje k motivaci exploraanda a ke schopnosti jeho resocializace. Nakonec dva posudky neobsahovaly přímé a jednoznačné vyjádření k motivaci posuzovaného, a proto byly z testování vyřazeny.

Do tabulky (Příloha 3) byly zaneseny výsledky, získané naší metodikou. Z poměrně stručného konečného vyjádření znalce k motivaci nelze přímo určit typ motivace podle Schlesingera, ale lze na základě této teorie poměrně dobře odhadnout, zda se výsledný názor znalce a typ určený pomocí vypracované metodiky, a nebo zda je znalcová odpověď posunuta na ose x (Obr. 3 Motivační spektrum) více doprava či doleva. Podle toho bylo přiřazeno znaménko změny, nebo nula.

Výsledky shrnuji v následující tabulce:

shoda	posun směrem k faktorům vnějším (m-)	posun směrem k vnitřním faktorům (m+)
22	5	9

11.2.1. Testování nulové hypotézy H_{01} :

- Za použití Schlesingerovy klasifikace a jednoduché metodiky, která z ní přímo vychází, jsme schopni určit typ motivace tak, že je výsledek stejně kvalitní jako v případě zjištění motivace klinicky zkušeným soudním znalcem.

Pokud nulová hypotéza neplatí, nelze srovnat klinické zhodnocení motivace a zhodnocení vytvořenou metodikou.

Pro testování hypotézy byla kvůli typu dat (kvalitativní data) zvolena párovou formu znaménkového testu.

Výsledek je následující:

$$m = \min_{(m+, m-)} = 5$$

Kritická hodnota z Tabulky 4 pro párová znaménkový test

$$m_{(14, 0.05)} = 2$$

Protože $m > m_{(14, 0.05)}$, nemůžeme nulovou hypotézu zamítnout na 95 % hladině významnosti.

Tvrdíme tedy, že na této hladině bylo potvrzeno, že oběma metodami, metodikou zpracovanou dle Schlesingera i klinickou a soudně-znaleckou zkušeností, lze dojít ke stejně kvalitním výsledkům v určování motivace exploranda.

11.2.2. Testování nulové hypotézy H_{02} :

Předpokládáme, že na základě určení typu motivace k činu vraždy podle Schlesingerova dělení dokážeme určit riziko opakování trestné činnosti stejně kvalitně jako zkušený soudní znalec. Znalec se nevyjadřuje k riziku recidivy, ale k schopnosti resocializace.

Předpokládáme, že oba pojmy jsou si natolik blízko, že je můžeme považovat za synonyma. Pokud by byla nulová hypotéza zamítnuta, dalo by se uvažovat i o možnosti, že blízkost významu těchto pojmů neodpovídá předpokladu.

Pro učení rizika recidivy podle Schlesingerovy koncepce existuje jednoduchý kauzální vztah na typu zjištěné motivace. Pro hodnocení rizika jsme použili označení známkou podobně jako ve škole.

typ motivace	A	B	C	D	E
známka	2	1	3	4	5
četnost	16	9	5	7	1

Vyjádření znalce k možnosti resocializace byla poněkud košatější, než pouze pětibodová, ale jeho výroky byly poměrně konstantní. Seřadili jsme je podle kvality a přiřadili k pěti intervalům.

známka	slovní vyjádření (zkr.)	četnost v souboru
1	(plně) schopen/na resocializace schopnost resocializace hodnocena jako dobrá / zásadně možná	14
2	za předpokladu dobře fungujícího penitenciárního systému je obviněný plně schopen resocializace přes zjištěné osobnostní rysy hodnotí znalci pravděpodobnost jeho resocializace jako dobrou	6

3	za předpokladu abstinence plně schopen/na resocializace, v případě recidivy je resocializace nepravděpodobná schopen/na resocializace a za předpokladu systematického převýchovného a psychologického působení	9
4	možnost resocializace hodnocena jako nepravděpodobná /omezená / malá / ztížená	5
5	schopnost resocializace zvláště ztížená / velmi omezená / prognóza je nepříznivá prognóza je dána výsledkem psychiatrické léčby není schopen resocializace ve smyslu výkonu trestu či převýchovy	4

Pro hodnocení jsme mohli použít všech 38 posudků, protože všechny obsahovaly vyjádření k resocializaci obviněného, a u všech jsme byly schopni určit typ motivace podle Schlesingera.

Pro testování jsme zvolili Wilcoxonův test - pomocná tabulka je v Příloze 5

Výsledek:

$$W = \min (152, 177) = 152$$

$$W_{(0.05, 25)} = 89,5$$

$W > W_{(0.05, 25)}$, na 95% hladině významnosti nemůžeme zamítnout nulovou hypotézu.

Tvrdíme tedy, že na této hladině významnosti platí, že odhad rizika recidivy, určené dle Schlesingera se statisticky významně neliší od odhadu znalce k otázce resocializace.

12. Diskuse

Na základě analýzy kvalitativních a částečně i kvantitativních údajů, získaných z jednotlivých psychologických soudně-znaleckých posudků vražd se objevilo několika zajímavých zjištění. Bylo analyzováno věkové složení vzorku, rozložení IQ ve vzorku, a podíl jednotlivých fází trestného činu ve zkoumaném vzorku. Při zjišťování poměru pachatelů, organizovaných při vraždě ve skupině a těch, kteří takto organizováni nebyli došlo příhodnému rozdělení základního souboru na dvě podskupiny, které byly srovnávány v několika dalších parametrech: skórování ve všech škálách dotazníku DOPEN, syndrom slabého "já", podíl explorandů s narcistickými rysy ve vztahu k zvýšené agresivitě, diagnózu dissociální osobnosti a zastoupení v jednotlivých typech motivace k trestnému činu vraždy podle Schlesingera.

Věkové rozdělení pachatelů vraždy neodpovídá normálnímu rozdělení věku v populaci, ale podle Heretika (1999) je rizikové období pro spáchání vraždy věk 15 – 40 let, což zkoumanému vzorku odpovídá. Do tohoto kritického období spadá 86,8 % obviněných vzorku. Na stejném místě Heretik (1999) také uvádí, že vrchol věkové křivky v období adolescence a mladém středním věku je daný kromě biologických faktorů i nahromaděním životních událostí a vývojových krizí. S tímto názorem se ztotožňuji. Ve výsledcích byl registrován i malý vzestup počtu vrahů ve věkové skupině 41 - 45 let. Ale jedná se v absolutních číslech o 3 případy a u takto malého testového souboru může být pouze náhodným. Tento jev by ale mohl mít ještě jednu příčinu. Jedná se o případ nájemných vražd, které se staly v letech 1994 a 1995, tedy ne příliš dlouho od významné společenské změny v roce 1989. Je možné, že tím došlo k posunu nebo nahromadění některých životních událostí, o kterých Heretik hovoří, do pozdějšího věku.

Při tvorbě popisných statistik bylo zjištěno, že do skupiny "organizovaných" vrahů je možné zařadit relativně velkou část vzorku (45 %), což u autorky vzbudilo zájem. Ačkoliv je počet explorandů v této skupině 17, což je tak nízký počet, že je již za hranicí, kdy je možné výsledky zobecňovat na celou kriminální populaci, zjištěné rozdíly byly v některých případech natolik markantní, že by jistě bylo zajímavé provést srovnání na dostatečně velkých vzorcích vrahů z obou skupin. Zjištěné výsledky také podporují Schlesingerovo zařazení nájemných vrahů do skupiny vražd pod vlivem okolí, pro kterou platí, že se jedná o osobnosti nepsychotické a přiměřeně intaktně organizované, protože skórovali "více normálně" ve smyslu běžné populace než druhá skupina "neorganizovaných" vrahů.

Ze statistik Policie ČR plyne, že bylo každý rok vyšetřováno přibližně 2,1 % nájemných vrahů z celkového počtu vyšetřovaných vrahů, a tudíž lze předpokládat, že podobné procentuální zastoupení by mělo být i ve zkoumaném vzorku, pokud by byl reprezentativní. Údaje se výrazně odlišují. (do kategorie nájemných vražd a jejich organizací spadá 31,6 % vzorku). Tato situace byla způsobena nejpravděpodobněji faktem, že všechny posudky pocházely od jediného znalce, který měl své renomé na poli soudně znalecké činnosti s klinicko-psychologickou specializací, a pravděpodobně z tohoto důvodu si jej zadavatelé obvykle vyžádali pro trestní kauzy, neobvyklé svou povahou, rozsahem či bizarností.

Na druhou stranu má zpracování posudků pouze od jednoho znalce několik výhod. Pro analýzu zejména kvalitativních dat je příhodná konstantnost znalce ve vyjadřování, stálá struktura vypracovaného posudku, prezentace metod psychometrie, i konstantní používání konkrétních vyšetřovacích metod v poměrně stálé baterii, proto je možné výsledky testů a dotazníků dobře srovnávat. Odpadá problém se situací, kdy by bylo nutné srovnávat psychometrické výsledky, které byly u různých explorandů získány různými metodami.

Průměrné naměřené hodnoty inteligence u zkoumaného vzorku byly IQ 110,8. Posun směrem k mírnému nadprůměru může být dán atypičností vzorku a malým počtem dat. Mohl být způsoben také faktem, že používané standardy pro vyhodnocení výsledků pocházejí z roku 1968, takže mohou být pro současné generace i v jistém smyslu zastaralé, a mohou tedy výsledek u populace s jinou zkušeností nadhodnocovat. Svoboda (1999) uvádí, že na výsledku v Ravenově testu se také podílí vnímání, což by mohlo v průběhu testu interferovat, ale v tom případě by byly výsledky nižší. U obžalovaného z nejtěžšího zločinu vraždy lze těžko předpokládat, že by se při administraci IQ testu vybičoval k maximální pozornosti a výkonu. Nicméně, jak již bylo zmíněno, přesná hodnota IQ nemá pro určení motivace téměř žádný význam, a orientační výsledek je postačující. V případě potřeby je možné jej v konkrétním případě vždy doplnit jiným inteligenčním testem.

U popisné statistiky, kdy jsme zjišťovali zastoupení jednotlivých explorandů v jakém stadiu trestného činu byli obviněni, spadá 68,4 % vzorku do fáze "dokonaného činu". Nižší podíl dvou ostatních fází ("ve stádiu přípravy" a "ve stádiu pokusu") lze vysvětlit pouze s obtížemi. Bylo by možné je interpretovat tak, že pokud se vrah rozhodne vraždit, většinou je úspěšný, respektive neúspěšný je zhruba každý pátý pokus, ale opět lze kvůli vlastnostem zkoumaného vzorku tuto skutečnost zobecňovat pouze velmi opatrně. Přípravu trestného činu vraždy je velmi obtížné prokázat, zejména pokud jedinec pojme úmysl vykonat čin samostatně.

Všechny 4 obvinění z přípravy trestného činu byly učiněny v rámci přípravy nájemné vraždy/vražd.

V další sérii popisných statistik bylo srovnáváno zejména skórování obou podskupin na všech škálách dotazníku DOPEN. Je nutné předeslat, že se snížil počet explorandů v obou skupinách, ale zároveň se jejich poměr téměř vyrovnal. Ve skupině "organizovaných" zůstalo 17 explorandů, ve skupině "neorganizovaných" pak jen 16. Toto snížení bylo způsobeno vyřazením pachatelů - cizinců, kteří z pochopitelných důvodů testem nebyli vyšetřeni.

Na P škále byl ve výsledcích obou skupin kvalitativní rozdíl. U skupiny "organizovaných" pachatelů je zajímavé, že poměrně rovnoměrně skórovali sníženě, v normě i zvýšeně. To ale bylo způsobeno hodnocením, protože spolu v jedné kategorii byly výsledky zvýšené a velmi zvýšené (7. - 10. percentil) a snížené a velmi snížené (1. - 4. percentil). Náznak dichotomie není vzhledem k velikosti souboru relevantní, a mohl by být způsoben řazením do kategorií.

Skupina "organizovaných" ale velmi výrazným způsobem skórovala na P-škále, a i k omezení generalizace těchto výsledků na celkovou kriminální populaci vrahů to považuji za velmi zajímavé zjištění, které by mohlo být tématem dalšího daty rozsáhlejšího výzkumu. Takový výsledek by mohl svědčit o tom, že "neorganizovaní" pachatelé zvýšenou měrou disponují vlastnostmi, které Eysenck s touto škálou spojuje (viz. Kapitola 3.3.).

V dimenzi extravertze byla zjištěna mírná inklinace "organizovaných" pachatelů prožívat spíše introvertně. "Neorganizovaní" pachatelé nevykazovali výrazné výkyvy ani směrem k extravertzi ani k introvertzi. Tento výsledek by příliš nepodporoval Eysenckovu teorii delikvence, protože jinak skupina "neorganizovaných" velmi výrazně skórovala i na N-škále směrem k vysoké neuroticitě. Ačkoliv se tito pachatelé dopustili velmi závažného delikventního činu, jen velmi málo z nich (konkrétně 3) má vysoké obě škály. Na N-škále skórovala poměrně vysoko i druhá skupina "organizovaných" vrahů, i když nepatrně méně než skupina "neorganizovaných". Skórování na této škále může být způsobeno i aktuální neurotizací vazební situací a nejistotou pachatele, zda bude usvědčen a jakým způsobem proběhne soud.

Na základě výsledků skórování na L-škále, tzv. lži skóru, můžeme pouze konstatovat, že explorandi z obou skupin asi z 88 % u "organizovaných" a z 94 % u "neorganizovaných" při práci na dotazníku relativně dobře spolupracovali se znalcem, a nesnažili se o manipulaci výsledku ve smyslu vzbuzení lepšího dojmu, než odpovídá skutečnosti, a jejich výsledky lze považovat za dostatečně validní.

Pokud zhodnotíme skórování v celém dotazníku DOPEN v průměru, je výrazné u obou skupin zvýšené skórování jak na P tak na N-škále. Rozdíl těchto průměrných hodnot má u obou skupin rozdíl v kvalitě. Zatímco průměrné skóry skupiny "organizovaných" bychom hodnotili jako zvýšené, u skupiny "neorganizovaných" jsou zvýšené výrazně (9 a 10 percentil).

Skupina "neorganizovaných" pachatelů má téměř trojnásobný výskyt znalceva nálezu syndromu slabého "já". Dle znalce je tento syndrom typický pro osoby deprivované v dětství, projevem je dráždivá slabost, osobnostní labilita, vnitřní pocit nedostačivosti a snaha o jeho kompenzaci (např. fyzickou silou). Pro posouzení spojení tohoto syndromu s citovou deprivací v dětství bohužel neobsahují zkoumané znalecké posudky dostatek údajů, na jejichž základě by se dalo určit, zda k deprivaci v dětství docházelo. Určitým vodítkem by mohlo být, že osoby s diagnostikovaným syndromem slabého "já" o svém dětství hovoří stručně, rychle přecházejí na další životní etapy, nebo vykazují známky idealizace. Je ale možné, že znalec podrobné zkoumání, zda v dětství docházelo k citové deprivaci, pouze nepovažoval při vyšetření pro vypracování znaleckého posudku za relevantní.

Při zkoumání vzorku explorandů ohledně výskytu narcistických rysů bylo prověřováno jejich spojení se zvýšenou agresivitou. Toto spojení bylo u skupiny "neorganizovaných" vrahů stoprocentní. Druhá skupina vykazovala pouze 35 % spojení obou zkoumaných fenoménů. Tento výsledek by mohl být také interpretován jako potvrzení, že u skupiny "organizovaných" pachatelů byl nesporně agresivní čin vraždy, kterého se dopustili, nebo plánovali dopustit, agresí instrumentální, na cíl zaměřenou, kdežto u skupiny "neorganizovaných" měla agrese spíše afektivní nebo deviantní původ. Ačkoliv se právo dívá na úmysl zavraždit člověka stejně nevráživě jako na realizaci tohoto činu, je přesto patrný kvalitativní rozdíl v tom u stolu naplánovat "odstranění překážky" a někomu to dát za úkol, a nebo vzít pistoli a opravdu spoušť zmáčknout. Plánování a příprava vraždy je samozřejmě čin hrozný a neomluvitelný, ale jistě zde bude rozdíl v psychických procesech, které při těchto dvou činnostech probíhají. Tento rozdíl může také hrát roli ve zjištěných skutečnostech, protože část "organizovaného" vzorku vraždy pouze plánovala a/nebo organizovala, kdežto druhá část jej fyzicky vykonávala.

Celkový podíl diagnózy dissociální poruchy osobnosti je ve vzorku byl poměrně vysoký - 41,1 %, Mečír (1996) uvádí asi 30 % zastoupení této diagnózy u kriminální subpopulace. Ve skupině "organizovaných" její podíl výskytu tomuto zjištění přibližně odpovídá, ale celkové číslo zvyšuje skupina "neorganizovaných" s více než 50 % výskytem. Lze jen konstatovat, že

vražda je opravdu velmi asociální čin, takže se lze dohadovat, zda v kriminální populaci není mezi vrahy a pachateli jiných trestných činů jiný podíl této diagnózy. Zajímavé je také, že podíl "dissociálů" u "organizovaných" ve své hodnotě podobný jako u výskytu narcistických rysů a zvýšené agresivity současně, ale při dodatečné analýze živých dat bylo nalezeno toto spojení pouze ve dvou případech z pěti, takže takovouto kauzalitu nepotvrzují.

Poslední tabulkou ze série popisných statistik je zastoupení obou námi vydělených skupin v jednotlivých kategoriích motivace vraždy, stanovených na základě Schlesingerovy koncepce. Podle Schlesingerových zjištění by měla největší podíl mít skupina situačně podmíněných vražd (až 70%), nicméně ani vzorek jako celek, ani jeho podskupiny takovou tendenci nevykazují. Skupina "neorganizovaných" sice má typ situačně podmíněný typ motivace početněji nejobsazenější, ale číslo je téměř srovnatelné s dalšími dvěma skupinami vražd s impulzivní a katathymickou motivací. Skupina "organizovaných" má velmi vysoké zastoupení ve skupině vražd pod vlivem okolního prostředí, což je ale logické, protože většina z nich jsou osobnostmi v širší normě a spadají pod kategorii nájemných vrahů. Je nutné upozornit na skutečnost, že toto rozdělení neprovedl znalec, ale autorka, takže není podloženo klinickou zkušeností.

Nicméně výsledek testování hypotézy H_{01} nevyvrátil, že by toho nebyla schopna stejně kvalitně jako zkušený znalec. Nulová hypotéza, že **oběma metodami, metodikou zpracovanou dle Schlesingera i klinickou a soudně-znaleckou zkušeností, lze dojít ke stejně kvalitním výsledkům v určování motivace exploraanda nebyla na hladině významnosti 0,05 zamítnuta**. Použitý znaménkový test je ale velmi robustní a nepřesný. Byl zvolen kvůli povaze dat. Jeho robustnost zvyšuje riziko chyby druhého druhu. Pro toto testování bylo původně plánováno srovnání se znalcovým vlastním zařazením jednotlivých exploraandů do pěti typů motivace dle Schlesingera, bohužel se kvůli odchodu znalce neuskutečnilo. Každopádně by výsledek byl mnohem validnější.

Hypotéza H_{02} byla testována o něco citlivějším testem, a ani ta nebyla na hladině významnosti 0,05 nebyla zamítnuta. Můžeme tedy tvrdit, že **odhad rizika recidivy, určeného dle Schlesingera se statisticky významně neliší od odhadu znalce k otázce resocializace na zvolené hladině významnosti**. Vznikla také obava v sémantické rozdílnosti obou pohledů, a o to, že se významově zcela nepřekrývají. Protože jsme nulovou hypotézu nezamítli, můžeme považovat rozdíl mezi oběma pohledy za nepodstatný. Opět je třeba zdůraznit, že i Wilcoxonův test je neparametrický méně citlivý na zamítnutí neplatné nulové hypotézy, než testy parametrické, tedy je vyšší riziko chyby druhého druhu.

13. Závěr

V této práci jsem se pokusila postihnout psychologii tak, jak se promítá do práce soudního znalce psychologa. Zaměřila jsem se na nejhorší čin proti člověku, vraždu, a síly, které jsou natolik silné, že dokáží jedince k takovému činu motivovat a uskutečnit jej.

Z velmi zajímavého souboru posudků se mi podařilo získat mnoho poznatků zejména o vrahově motivaci, jeho osobnosti, dynamice, a pokusila jsem se jednotlivé případy za pomoci Schlesingerovy koncepce kategorizovat. Na základě nezamítnutých testovaných hypotéz se zdá, že na hladině významnosti 0,05 se mi to podařilo celkem úspěšně. Rozdíly mezi mým hodnocením motivace a znalcovým nebyly shledány statisticky významnými. I v názoru na možnost resocializace pachatele, která v mém případě vyplývala ze zařazení do motivační skupiny, nebyla potvrzena na neshoda mezi mnou a znalcem na hladině významnosti 0,05.

Z popisné statistiky vyplynula velmi zajímavá skutečnost. Kvůli malému rozsahu srovnávaných souborů nelze výsledky, které číselně či procentuálně vyšly, generalizovat na kriminální subpopulaci vrahů. Každopádně zjištěné rozdíly mezi pachateli "organizovanými" ve skupině a těmi ve skupině "neorganizovanými" jsou natolik zřetelné, že by jistě stálo za to srovnání těchto skupin dále rozpracovat v jiné práci a se souborem, s větším rozsahem.

Při hodnocení všech těchto výsledků je nezbytné mít na paměti, že se posudky týkaly osob obviněných z trestného činu vraždy v různých stádiích činu. V práci se získanými daty bylo pracováno pro zjednodušení jako s daty vrahů. Nicméně obvinění samotné neznamená, že byli všichni explorandi vini. Jistě by byla přínosná validace těchto dat odsouzením, ale pojetí viny z hlediska práva a z hlediska pravdy se může velmi lišit. Nevinný člověk může být jak obviněn, tak odsouzen, a naopak, člověk, který čin vraždy opravdu spáchal nemusí skončit na dlouho za mřížemi, třeba proto, že proti němu není dostatek důkazů. Každý soudní znalec - psycholog si je doufejme vědom skutečnosti, že jeho posudek je jedním z důkazů, ke kterým soud přihlíží. Zároveň ale musí ctít svou profesní etiku a dbát na to, aby nepřekročil své kompetence a nestal se ze "svědka" soudcem.

Seznam zdrojů

- Atkinson, R., Atkinson, R., Smith, E., Bem, D., & Nolen-Hoeksema, S. (1995). *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing.
- Bandura, A. (1979). Self-referent mechanisms in social learning theory. *American Psychologist*, 34(5), 439-441. doi:10.1037/0003-066X.34.5.439.b
- Bedrnová, E., & Nový, I. (2002). *Psychologie a sociologie řízení*. (2. rozš. vyd.) Praha: Management Press.
- *Bible: Písmo svaté Starého i Nového zákona : včetně deuterokanonických knih : český ekumenický překlad*. (1995c1985). (6., přeprac. vyd., 4. vyd. v České biblické společnosti.) Praha: Česká biblická společnost.
- Bjerre, A. (1927). *The Psychology of murder: a study in criminal psychology*. London: Longmans, Green.
- Bourgoin, S., & Žák, J. (2009). *Sériovní vrazi: Peter Kürten a další vraždící monstra*. Praha: XYZ.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Cejp, M. (2010). *Vývoj organizovaného zločinu na území České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Čermák, I. (1999). *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta.
- Čírtková, L. (2004a). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Čírtková, L. (2004b). *Policejní psychologie*. (4. rozšířené vyd.) Praha: Portál
- Drbohlav, A. (2013). *Psychologie sériových vrahů: 200 skutečných případů brutálních činů sériových vrahů současnosti*. Praha: Grada.
- Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky (2013). *Statistická ročenka vězeňské služby České republiky*. Dostupné z

[http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/správní/statistiky/Statistické
%20ročanky/Ročenka%202012.pdf](http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/správní/statistiky/Statistické%20ročanky/Ročenka%202012.pdf)

- Gillernová, I. & Boukalová, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum.
- Hecker, J. E., & Scoular, R. J. (2004). Forensic Report Writing. In: O'Donohue, W. T., & Levensky, E. (eds.). *Handbook of forensic psychology: Resource for mental health and legal professionals*. Amsterdam: Academic Press.
- Heide, K. M., & Solomon, E. P. (2006). Biology, childhood trauma, and murder: Rethinking justice. *International Journal Of Law And Psychiatry*, 29(3), 220-233. doi:10.1016/j.ijlp.2005.10.001
- Heretik, A. (1999). *Extrémna agresia I: Forezná psychológia vraždy*. Nové Zámky: Psychoprof.
- Heretik, A. (2004). *Forezná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. (2. prepr. a dopl. vyd.). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Hickey, E.W. (1991). *Serial murderers and their victims*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Hofmanová, J. (2010). Behaviorální analýza. Metoda sestavování kriminálního profilu pachatele. Praha: Jaroslav Hofman.
- Hubálek, S. (1997). Mladí a úspěšní podnikatelé a námezdní vrazi. *Propsy*, 1997, 1, s. 4 - 5
- Hubálek, S. (2002). *Znalecký posudek z oboru zdravotnictví odvětví klinická psychologie v trestní věci proti obž. R. K.* Praha: Městský soud v Praze. Čj.: 56 T 23/2001
- Kern, H. (2000). *Přehled psychologie*. Praha: Portál.
- Kozumplík, M. (n.d.). *Instinkt | Amélie Posse Brázdová: Švédka s českým lvem*. Retrieved February 5, 2013, from http://instinkt.tyden.cz/rubriky/ostatni/osud/amelie-posse-brazdova-svedka-s-ceskym-lvem_26248.html

- Levi, M. D., Nussbaum, D. S., & Rich, J. B. (2010). Neuropsychological and personality characteristics of predatory, irritable, and nonviolent offenders: Support for a typology of criminal human aggression. *Criminal Justice And Behavior*, 37(6), 633-655. doi:10.1177/0093854810362342
- Lorenz, K. (1992). *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta.
- Lovaš, L. (1996). Interpersonálna agresia. In: Výrost, J., Zel'ová, A., & Lovaš, L. *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie*. Bratislava: VEDA.
- Mečíř, J. (1996). *Základy soudní psychiatrie pro právníky*. (2. vydání). Praha: Karolinum.
- Megargee, E. I. (1966). Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression. *Psychological Monographs: General And Applied*, 80(3), 1-29. doi:10.1037/h0093894
- Meloy, J. R., (2003). Pathologies of attachment, violence, and criminality. In Weiner, I. B., & In Goldstein, A. (2003). *Handbook of psychology*. New York: John Wiley.
- Mikšík, O. (1999). *Psychologické teorie osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Moyer, K.E. (1976). *The psychobiology of aggression*. New York: Harper & Row.
- Munková, G. (2001). *Sociální deviace: Přehled sociologických teorií*. Praha: Karolinum.
- Nakonečný, Milan. (1997). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Netík, K., Budka, I., Neumann, J., & Válková, H. (1990). *K osobnosti kriminálního toxikomana*. Praha: Psychiatrické centrum.
- Netík, K., & Netíková, D. (1991). *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum.
- Netík, K., Netíková, D., & Hájek, S. (1997). *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck
- Nussbaum, R. L., McInnes, R. R., Willard, H. F., Thompson, J., & Thompson, M. W. (2004). *Klinická genetika: Thompson & Thompson* : 6. vyd. Praha: Triton..

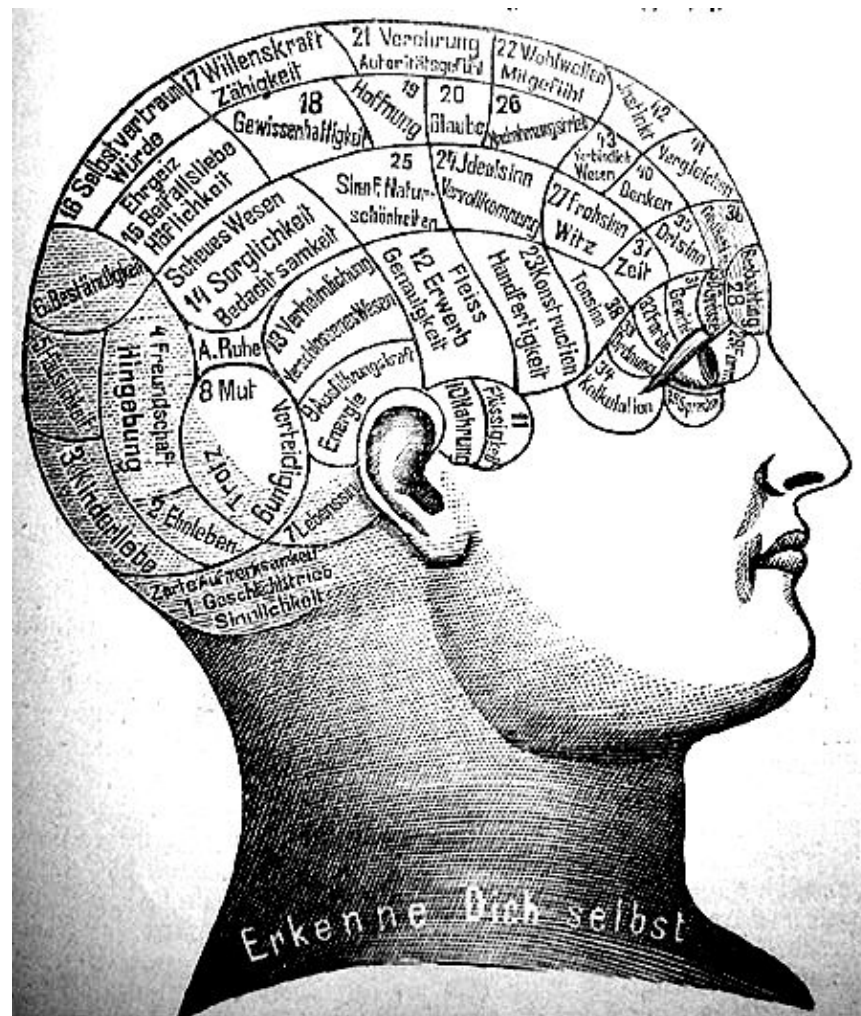
- O'Donohue, W. T. , Beitz, K. & Levensky, E. (2004). An Introduction to Psychology for Attorneys. In: O'Donohue, W. T., & Levensky, E. (eds.). *Handbook of forensic psychology: Resource for mental health and legal professionals*. Amsterdam: Academic Press.
- Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada.
- Pavlovský, P. (2001). *Soudní psychiatrie a psychologie*. Praha: Grada.
- Petr, J. (n.d.). *Vražda jako vstupenka do ráje. Blog - Jaroslav Petr (bigblogger.lidovky.cz)*. Dostupné z <http://jaroslavpetr.bigblogger.lidovky.cz/c/256002/Vrazda-jako-vstupenka-do-raje.html>
- Policie ČR (n.d.). *Statistické přehledy kriminality - Policie České republiky*. Dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/archiv-statistiky-statisticke-prehledy-kriminality.aspx>
- Porada, V. (2001). *Kriminalistika*. Brno: CERM.
- PORTAŠÍK, Roman. (2008). *Vražda z pohledu juristického a kriminologického*. Nepublikovaná bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Praško, J. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.
- Resnick, P. J. (1970). Murder of the newborn: A psychiatric review of neonaticide. *The American Journal Of Psychiatry*, 126(10), 1414-1420.
- SIKORA, Jan. (2008), *Organizovaný zločin v České republice z pohledu kriminologického*. Nepublikovaná diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Singer, S. D., & Hensley, C. (2004). Applying social learning theory to childhood and adolescent firesetting: Can it lead to serial murder?. *International Journal Of Offender Therapy And Comparative Criminology*, 48(4), 461-476.
doi:10.1177/0306624X04265087
- Schlesinger, L. B. (1998). Pathological narcissism and serial homicide: Review and case study. *Current Psychology: A Journal For Diverse Perspectives On Diverse Psychological Issues*, 17(2-3), 212-221. doi:10.1007/s12144-998-1007-6

- Schlesinger, L. B. (2000). Serial burglary: A spectrum of behaviors, motives, and dynamics. In L. B. Schlesinger (Ed.), *Serial offenders: Current thought, recent findings* (p.187-206). Boca Raton, FL: CRC Press.
- Schlesinger, L. B. (2004). Classification of Antisocial Behavior for Prognostic Purposes: Study the Motivation, Not the Crime. *Journal Of Psychiatry & Law*, 32(2), 191-219.
- Suchý, O., Ratinov, A. R., & Urbanová, M. (1985). *Osobnost pachatele I a II*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický.
- Svoboda, M. (2005). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- Škoch, P. (n.d.). *Rok 2012 a novela zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících*. Retrieved January 9, 2012, from http://www.znaleckyportal.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=182:rok-2012-a-novela-zakona-c-361967-sb-o-znalcich-a-tlumocnicich&catid=204:znalectvi-obecne&Itemid=306
- Štikar, J. (2003). *Psychologie ve světě práce*. V Praze: Karolinum..
- Turvey, B. (2012). *Criminal profiling : an introduction to behavioral evidence analysis*. Amsterdam Burlington, MA: Academic Press.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (2008). *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10 : desátá revize : aktualizovaná druhá verze k 1.1.2009*. Praha: Bomton Agency.
- Viewegh, Josef. (1996). *Sebevražda a literatura*. Brno: Psychologický ústav AVČR ve spolupráci s Nakladatelstvím Tomáše Janečka.
- Zákon č. 40/2009 Sb.,(2009). Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů. 8. 1. 2009*. Praha: Ministerstvo vnitra. ISSN 1211-1244
- Zrzavý, Jan. (2004). *Proč se lidé zabíjejí: homicida a genocida : evoluční okno do lidské duše*. Praha: Triton.

Příloha 1

Frenologická mapa lebky z Bilz, Friedrich Eduard (1842–1922): Das neue Naturheilverfahren (75. Jubiläumsausgabe), 1894

Příloha 2

Vzor záznamového archu pro zhodnocení motivace činu

environmentally stimulated criminal acts	A situational offenders	B impulsive offenders	C cathartic offenders	D compulsive offenders	E
vysoký vliv prostředí	behaviorální reakce na stresující okolnosti	kriminální historie	akutní a chronický katathymní proces	vnitřní neklid a úzkost, pokud odolává vykonání činu	
nepsychotická a přiměřeně intaktní organizace osobnosti	vraždy během hádky	čín je málo strukturovaný, bez plánování	tvrdí idea, že je násilný čin jediným řešením	mají velký potenciál se opakovat, často jsou páčány stejným způsobem se zřetelnou ritualizací	
snižená nebo chybějící sociální kontrola	spontánní činy se společným elementem stresu (pramenícího z vnějších nebo vnitřních zdrojů)	častá účast na amatérské a semiprof. crim. činnosti	agresivní čin vůči jinému (nebo sobě) - předchází mu restabilizace myšlení a emoční rovnováhy	zpravidla sexuální motivované spojení sexu a agrese, agresivní akt je erotizovaný	
činy spáchané v „gangu“ nebo kultu, nebo smluvně	emoce: hněv, strach, žárlivost	chybí směr v životě, skládá se z náhodných akcí, je nepředvídatelný	obč. činu pocit úlevy, libé pocity		
předvádění se před skupinou	nebo pod vlivem alkoholu nebo psychotropních látek	pasivní, snadno se dá vést, přehnaně reaguje na okolnosti	základní emocionálně nabitý konflikt, často spojený se sex	někdy dojde k vraždě pokud nastane vhodná příležitost, jindy je příležitost pečlivě naplánována	
hámezní vražed		málo integrovaná osobnost se silným pocitem méněcennosti	Oběť má často symbolický význam ve vztahu k poťáčanému konfliktu	často v sérii	
		často byla přítomná vývojová porucha	pachatel často nemůže podat logické vysvětlení svého činu	s činem jsou spojeny fantazie, často konkrétnímu činu několik let předcházeli (sadistické nebo znepokojivé)	
		chronický pocit hostility a nespecifická touha po pomstě	akutní průběh – symbolika matkovraždy	často antisociální, psychotická nebo narcistická osobnost (plánující vraždu)	
		nemusi trpět poruchou ovládnání v pravém slova smyslu	neplánovaná nebo plánovaná formou obsesivní ruminace		
		stále ještě mírně převažuje stimulace vnější nad vnitřní	akutní forma – nepamatuje si moc z činu		
			rytustění stalkingu		
			není zde jasná psychóza		
			akutní dissociativní stav		

Číslo posudku:

Celk. výsledek (A, B, C, D, E):

Příloha 3

IČ2	podle Schlesingera	znalec
1	D	0
2	C	-
3	D	-
4	C	0
5	A	0
6	A	0
7	A	+
8	A	0
9	C	0
10	B	0
11	A	
12	A	
13	B	0
14	B	+
15	A	+
16	A	+
17	B	-
18	A	0
19	B	0
20	D	-
21	B	-
22	C	0
23	C	0
24	D	0
25	A	+
26	A	+
27	C	0
28	B	0
29	A	+
30	B	0
31	E	0
32	A	0
33	A	0
34	A	+
35	A	0
36	D	+
37	D	0
38	B	0

$m+ = 9$

$m- = 5$

$n = 14$

$m = \min(m+, m-) = 5$

kritická hodnota je 1 pro alfa 0,01

$m > m(n, \text{alfa})$

Pomocná tabulka pro znaménkový test – srovnání typu motivace podle Schlesingera a rozdíl oproti názoru znalce.

Příloha 4

Tabulka kritických hodnot pro znaménkový test

Počet párů n	Hladina významnosti (α)		
	0,01	0,05	0,10
5	-	-	0
6	-	0	0
7	-	0	0
8	0	0	1
9	0	1	1
10	0	1	1
11	0	1	2
12	1	2	2
13	1	2	3
14	1	2	3
15	2	3	3
16	2	3	4
17	2	4	4
18	3	4	5
19	3	4	5
20	3	5	5

Příloha 5

Tabulka pro Wilcoxonův test – srovnání verdiktu o schopnosti resocializace posuzovaného

Legenda: **rec-s** = riziko recidivy dle Schlesingera, **res-h** = schopnost resocializace dle znalce

IC2	rec-s	res-h	rozdíl	pořadí	rozdíl +	rozdíl -
1	4	1	3	23,5	23,5	
2	4	3	1	8,5	8,5	
3	4	4	0			
4	3	4	-1	8,5		8,5
5	2	2	0			
6	2	1	1	8,5	8,5	
7	2	1	1	8,5	8,5	
8	2	5	-3	23,5		23,5
9	3	2	1	8,5	8,5	
10	1	2	-1	8,5		8,5
11	2	3	-1	8,5		8,5
12	2	3	-1	8,5		8,5
13	1	1	0			
14	1	1	0			
15	2	1	1	8,5	8,5	
16	2	5	-3	23,5		23,5
17	1	1	0			
18	2	1	1	8,5	8,5	
19	1	1	0			
20	4	3	1	8,5	8,5	
21	1	1	0			
22	3	1	2	18,5	18,5	
23	3	1	2	18,5	18,5	
24	4	1	3	23,5	23,5	
25	2	4	-2	18,5		18,5
26	2	3	-1	8,5		8,5
27	3	4	-1	8,5		8,5
28	1	3	-2	18,5		18,5
29	2	3	-1	8,5		8,5
30	1	1	0			
31	5	5	0			
32	2	2	0			
33	2	2	0			
34	2	2	0			
35	2	3	-1	8,5		8,5
36	4	4	0			
37	4	3	1	8,5	8,5	
38	1	5	-4	25		25
				SUMA	152	177

n=25

Příloha 6

Tabulka kritických hodnot pro Wilcoxonův test

<i>n</i>	0,05	0,01	0,001
6	0,6	-	-
7	2,1	-	-
8	3,7	0,3	-
9	5,5	1,6	-
10	8,1	3,1	-
11	10,7	5,1	-
12	13,8	7,2	1,0
13	17,2	9,8	2,5
14	21,1	12,7	4,4
15	25,3	15,9	6,5
16	29,9	19,5	9,0
17	34,9	23,4	11,7
18	40,3	27,7	14,8
19	46,1	32,4	18,2
20	52,3	37,4	21,9
21	59,0	42,7	26,0
22	66,0	48,6	30,4
23	73,4	54,8	35,2
24	81,3	61,3	40,3
25	89,5	68,3	45,8
30	137,1	109,0	78,5
35	195,3	159,7	120,5
40	264,2	220,4	172,1
45	343,9	291,5	233,3
50	434,5	373,0	304,5